

Ostanki prazgodovinskega grobišča z Novega trga v Ljubljani

Prehistoric funerary remains from Novi trg in Ljubljana

Luka Gruškovnjak

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo
Zavetiška 5, 1000 Ljubljana; luka.gruskovnjak@ff.uni-lj.si

Manca Omahen,

Zavod Palimpsest, Savlje 35 b, 1000 Ljubljana; manca.omahen@gmail.com

Borut Toškan

Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Novi trg 2, 1000 Ljubljana; borut.toskan@zrc-sazu.si

Izveček: V prispevku so predstavljeni ostanki prazgodovinskega grobišča, raziskani na območju Novega trga v Ljubljani. Odkriti so bili trije izropani in uničeni grobovi. Kljub slabi ohranjenosti najdb prinašajo keramične najdbe nekatere na ljubljanskem grobišču doslej slabo zastopane oblike ali okrase posod. Dva izmed grobov sta bila prekrita z gomilama, ki dajeta nove uvide o gomilnem načinu pokopa na grobišču in vlogi živali v pogrebnih običajih, še posebej psa.

Ključne besede: ljubljansko grobišče, kultura žarnih grobišč, starejša železna doba, gomile, keramično posodje, živalski ostanki, pes

Uvod

Najdišče Novi trg v Ljubljani (Draksler et al. 2013)¹ se nahaja v neposredni bližini Ljubljanice, na terenu, ki pada v smeri proti rečnemu bregu (sl. 1). Močno je bilo poškodovano z modernimi posegi, zato so bile arheološke plasti ohranjene le na posameznih delih, med drugimi tudi skromni ostanki prazgodovinskega grobišča (sl. 2). Izkopani so bili trije žgani grobovi, ki so bili izropani že v rimskem obdobju in nato močno poškodovani z mlajšimi posegi. Plasti kažejo, da sta bila dva izmed njih (grob št. 1004 in 1005) prekrita z gomilo, med gomilama pa so bili ohranjeni sledovi obreda, povezanega s pogrebnimi običaji (sl. 5–6). Prispevek se osredotoča na ostanke prazgodovinskega grobišča, mlajše plasti pa so opisane le do te mere, da pripomorejo k razumevanju kasnejšega dogajanja na območju gomil.

Odkriti grobovi so del grobišča na levem bregu Ljubljanice, ki je bilo v največjem obsegu raziskano na Dvorišču SAZU, njegovi sledovi pa so bili odkriti tudi v širši okolici (sl. 1). Bolje ohranjeni ostanki grobišča

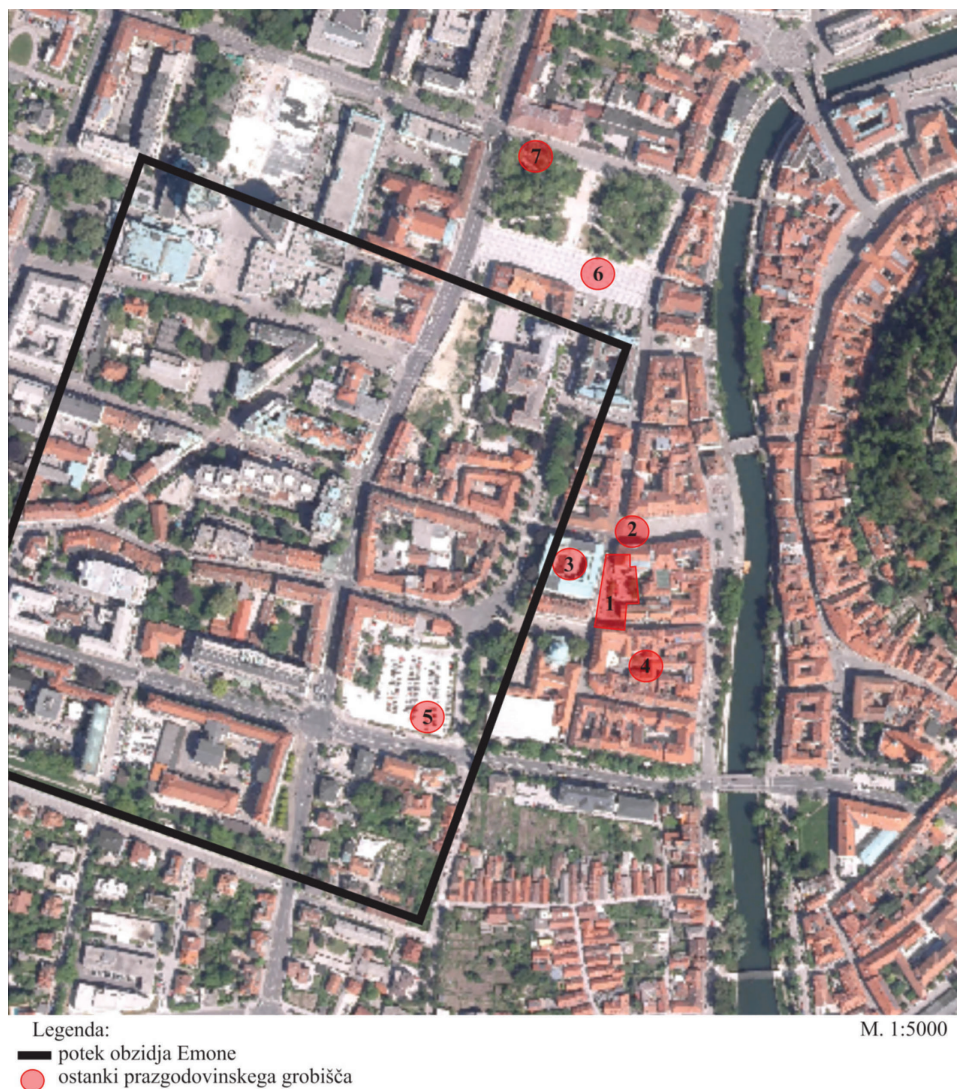
Abstract: The article presents the remains of the prehistoric cemetery on the left bank of the Ljubljanica River that were excavated in 2013 in the area of Novi trg in Ljubljana. The remains consisted of three previously robbed and disturbed graves. The grave goods were poorly preserved, but nevertheless revealed forms and decorations rarely observed in the Ljubljana cemetery. Two of the graves were covered with respective mounds and provide new insights into the burial practices in the cemetery, but also into the role of animals, especially dogs, in funerary contexts.

Keywords: Ljubljana cemetery, Urnfield culture period, Early Iron Age, burial mounds, pottery, animal remains, dogs

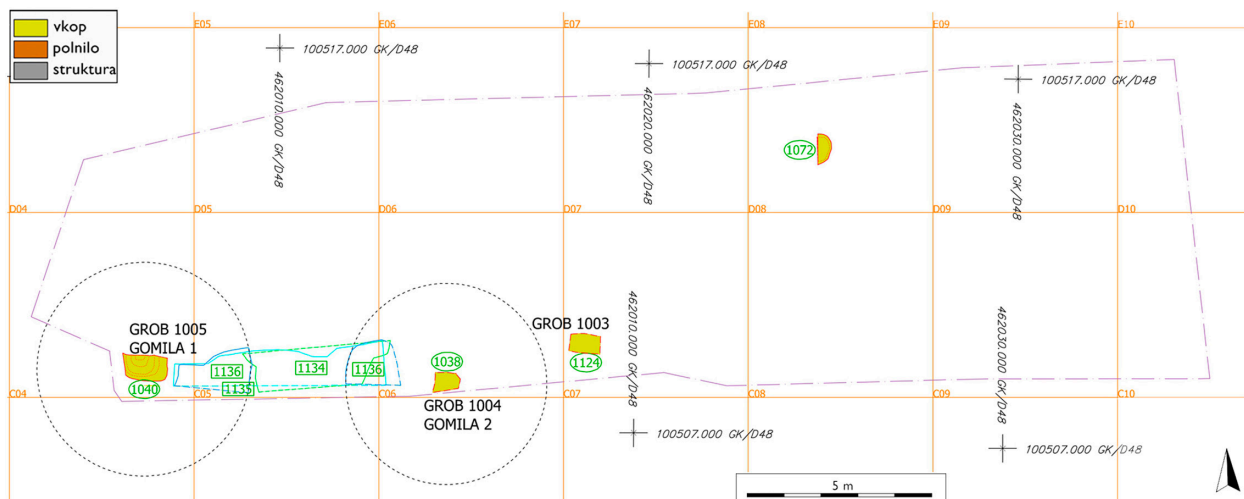
so bili odkriti na območjih nepozidanih predelov, poleg Dvorišča SAZU še na Kongresnem in Novem trgu, medtem ko so bili na območjih, pozidanih z večino ma podkletenimi stavbami, odkriti le sledovi uničenih grobov (Stare, F. 1954; Stare, V. 1962; Puš 1971; isti 1982; Vahen 1995; Horvat 2002; Štrajhar, Gaspari 2013; Gaspari, Lux 2009, 105; Gaspari 2014b; Škvor Jernejčič 2014a–c; glej tudi Korošec 1955, 237, 270, op. 205; Šašel 1975, 187; Vojaković 2013a, 353). Poleg tega se ostanki grobov omenjajo tudi na desnem bregu Ljubljanice, domnevni ostanki gomil pa na Šišenskem hribu (Müllner 1892; Pečnik 1904, 128–129; Stare 1954, 119; Korošec 1955, 269, 274; Šašel 1975, 188; Puš 1981, 285–286; Gaspari 2014a, 82; Vojaković 2013a, 353; Škvor Jernejčič 2014a, 4, sl. 2.2).

Prve temeljne študije o kronologiji ljubljanskega grobišča je podal Stane Gabrovec (Gabrovec 1973; isti 1976; isti 1983), keramično posodje je obravnaval Janez Dular (Dular 1982, 106–122; glej tudi isti 2003, 101–108), problematike se je večkrat dotaknila Biba Teržan (npr. Teržan 1987; ista 1992; ista 1995), pred nedavnim pa je revizijo in poglobljeno analizo grobišča opravila Brina Škvor Jernejčič in podala nekoliko prenovljeno kronološko shemo (Škvor Jernejčič 2014a–b; ista 2014d, fig. 10).

¹ Najdišče je bilo raziskano junija 2013 v sklopu prenove tlakov na trgu. Dela je izvajala ekipa MGML v sodelovanju s Skupino Stik pod vodstvom Martina Horvata in Mateja Drakslerja.

Slika 1. Lokacije z doslej odkritimi ostanki prazgodovinskega grobišča na levem bregu Ljubljanice.
 1 – gomilni in plani grobovi (KŽG, Ha), Dvorišče SAZU; 2 – gomilni in plani grobovi (Ha), Novi trg;
 3 – posamezne najdbe, NUK; 4 – uničeni grobovi (KŽG, Lt), MGML; 5 – uničeni grobovi (KŽG), NUK II;
 6 – uničeni grobovi, Kongresni trg; 7 – gomile in plani grobovi, Kongresni trg
 (prirejeno po Škvor Jernejčič 2014c, sl. 22.1.2; Gaspari 2010, sl. 3).

Slika 2. Prazgodovinski ostanki grobišča z Novega trga v Ljubljani (prirejeno po Draksler et al. 2013, priloga 5).

Terenski izvid²

SE	Interpretacija	Opis
1001	Moderno nasutje	Moderno nasutje za tlakovanje Novega trga.
1112	Novoveško nasutje	Premešana plast rumeno rjavega glinastega melja (35 %) in peščenega melja (30 %) z apnenčevim gruščem (vel. do 0,8 cm) in prodrom (vel. 2–10 cm, 15 %), ostrorobimi apnenčevimi kamni (vel. 1–15 cm, 6 %), koščki opeke (vel. 1–2 cm, 1 %) in najdbami (1 %). Odnosi: pod SE1001, nad SE1102, presekana z novoveškim in modernim vkopom.
1102	Antično tlakovanje	Plast sestavljajo leče svetlo rumenega glinastega melja (44 %), rumeno rdeče prežgane meljaste gline (20 %) in rjavega melja (30 %) ter lamele zelo temno sivo rjavega melja z vključki apnenčevega proda (vel. 1–3 cm, 3 %), posamičnimi drobcji oglja (vel. do 0,9 cm, 2 %) in najdbami (1 %). Odnosi: pod SE1112, nad SE1130 in SE1037, presekana z novoveškim in modernim vkopom.
1130	Vrh antičnih tal	Plast zelo temno sivo rjavega glinastega melja (97 %) z zaobljenim apnenčevim gruščem (vel. do 0,7 cm, 1 %) in posamičnimi drobcji oglja (vel. do 0,6 cm, 2 %). Odnosi: pod SE1102, nad SE1037, presekana z novoveškim in modernim vkopom.
1037	Antično nasutje	Plast temno olivno sivoga glinastega melja (97 %) z malimi apnenčevimi prodniki (vel. 1–3 cm, 1 %), posamičnimi drobcji oglja (vel. do 0,4 cm, 1 %) in najdbami (1 %). Odnosi: pod SE1130, nad SE1133, presekana z novoveškim in modernim vkopom.
1133	Erozijska plast	Plast zelo temno sivo rjave meljaste gline (93 %) z majhno količino manjših apnenčevih prodnikov (vel. 2–4 cm, 1 %), zelene tufa (vel. 1–3 cm, 2 %), posamičnimi drobcji oglja (vel. do 0,9 cm, 2 %) in najdbami (2 %). Odnosi: pod SE1037, nad SE1134 in SE1135, presekana z novoveškim in modernim vkopom.
1134	Erozija 3. nasutja gomil	Plast zelo temno sivo rjave meljaste gline (73 %) z veliko koncentracijo velikih apnenčevih prodnikov (vel. 5–12 cm, 20 %), ogljem (do 1 cm, 5 %) in najdbami (2 %). Odnosi: pod SE1133, nad SE1135, presekana z novoveškim in modernim vkopom.
1135	2. nasutje gomil	Plast temno sivo rjave meljaste gline (48 %) z grobim peskom (5 %), apnenčevim prodrom (vel. 1–3 cm, 30 %), zaobljenim apnenčevim gruščem (vel. do 0,9 cm, 15 %) in najdbami (2 %). Odnosi: pod SE1134, nad SE1136, presekana z novoveškim in modernim vkopom.
1136	1. nasutje gomil	Plast rumeno rjavoga grobega peska (80 %) z apnenčevim prodrom (vel. 2–7 cm, 15 %) in gruščem (vel. do 0,9 cm, 5 %). Odnosi: pod SE1135, nad SE1137, presekana z novoveškim in modernim vkopom.
1039	Grob 1005: zapolnitev roparske jame	Plast zelo temno sivo rjavoga glinastega melja (73 %), z malimi in velikimi apnenčevimi prodniki (vel. 1–21 cm, 20 %), zaobljenim apnenčevim gruščem (vel. do 0,7 cm, 5 %), drobcji oglja (vel. do 0,7 cm, 1 %) in najdbami (1 %). Odnosi: zapolnjuje SE1040a, pod SE1112, nad SE1117, presekana z novoveškim in modernim vkopom.
1117	Grob 1005: 4. zapolnitev izropane grobne jame	Plast velikih apnenčevih prodnikov (vel. 8–19 cm, 100 %). Odnosi: zapolnjuje SE1040b, pod SE1039, nad SE1123.
1123	Grob 1005: 3. zapolnitev izropane grobne jame	Plast svetlo rumeno rjave peščene gline (34 %) in grobega peska (25 %) z apnenčevim gruščem (vel. do 0,9 cm, 25 %) in majhnimi apnenčevimi prodniki (vel. 1–3 cm, 5 %). Odnosi: zapolnjuje SE1040b, pod SE1117, nad SE1125.
1125	Grob 1005: 2. zapolnitev izropane grobne jame	Plast velikih apnenčevih prodnikov (vel. od 12 × 14 cm do 15 × 17 cm, 100 %). Odnosi: zapolnjuje SE1040b, pod SE1123, nad SE1121.
1121	Grob 1005: 1. zapolnitev izropane grobne jame	Plast rumeno rjave meljaste gline (82 %) z apnenčevimi prodniki (vel. 2–3 cm, 10 %), zaobljenim apnenčevim gruščem (vel. do 0,6 cm, 5 %) in najdbami (3 %). Odnosi: zapolnjuje SE1040b, pod SE1125.
1040a	Grob 1005: roparska jama	Jama oglate oblike, z zahodne in severne strani uničena z recentnimi vkopi, na jugu pa se nadaljuje izven izkopnega polja. Velikost 1,26 × 0,73 m, globina 0,57 m. Odnosi: seka SE1135 in SE1136, zapolnjena z SE1039, ima zvezo z SE1040b, presekana z novoveškim in modernim vkopom.
1040b	Grob 1005: grobna jama	Jama oglate oblike, s severne strani uničena z modernim vkopom. Jama je v preseku stopničaste oblike. Zgornji širši del je velik 0,98 × 0,58 m in globok 0,17 m. Spodnji ozji del je velik 0,36 × 0,23 m in globok 0,45 m. Odnosi: seka SE1137 in SE1138, zapolnjena z SE1121, SE1125, SE1123, SE1117, ima zvezo z SE1040a.
1036	Grob 1004: zapolnitev roparske jame	Plast črnega glinenga melja (76 %) z zaobljenim apnenčevim gruščem (vel. do 0,6 cm, 5 %), malimi in velikimi apnenčevimi prodniki (vel. 6–23 cm, 15 %), drobcji oglja (vel. do 1 cm, 1 %) in najdbami (3 %). Veliki prodniki se pojavljajo ob robu. Odnosi: pod SE1001, zapolnjuje SE1038, presekana z modernimi vkopi.
1038	Grob 1004: roparska jama groba	Jama, s treh strani uničena z modernimi vkopi, na jugu pa se nadaljuje izven izkopnega polja. Velikost 0,69 × 0,56 m, globina 0,49 m. Odnosi: zapolnjena z SE1036, presekana z modernimi vkopi.
1030a	Grob 1003: 2. zapolnitev grobne jame	Plast zelo temnega sivo rjavoga glinastega melja z apnenčevimi prodniki (vel. 2–6 cm, 3 %), zaobljenim apnenčevim gruščem (vel. do 0,9 cm, 1 %), apnenčevimi kamni (vel. 1–4 cm, 1 %), drobcji oglja (vel. do 0,6 cm, 1 %) in najdbami (5 %). Odnosi: pod SE1001, zapolnjuje SE1124, nad SE1030b, presekana z modernimi vkopi.
1030b	Grob 1003: 1. zapolnitev grobne jame	Črna plast žganine s povečano koncentracijo najdb in velikimi apnenčevimi prodniki. Od plasti SE1030 ločena naknadno na podlagi terenske fotografije. Odnosi: pod SE1030a, zapolnjuje SE1124, presekana z modernimi vkopi.
1124	Grob 1003: grobna jama	Jama, ohranjena le v zahodnem spodnjem delu, kaže na ovalno obliko s stenami, ki pod skoraj pravim kotom prehajajo v usločeno dno. Velikost 0,81 × 0,5 m, globina ok. 0,27 m. Odnosi: seka SE1100 in SE1101, zapolnjena z SE1030a–b, presekana z modernimi vkopi.
1071/1072	Jama in zapolnitev	Jama ovalne oblike (vel. 0,8 × 0,38 m, gl. 0,09 m) z ravnimi stenami, ki pod skoraj pravim kotom prehajajo v dno. Zapolnjena je bila s plastjo zelo temno sivo rjavoga glinastega melja (85 %) z apnenčevimi prodniki (vel. 4–10 cm, 15 %). V njej sta bila odkrita dva majhna nedoločljiva odlomka prazgodovinskih posod. V zgornjem delu je bila uničena z uredanjem antične hodne površine (SE1024) v zahodni polovici pa z modernim vkopom.
1137	Geološka podlaga	Plast rjavkasto rumene peščene gline (30 %) in finega peska (30 %) z zaobljenim apnenčevim gruščem (vel. do 0,9 cm, 15 %) in srednje velikimi apnenčevimi prodniki (vel. 2–6 cm, 25 %). Odnosi: pod SE1136 in SE1135, presekana z SE1121 ter novoveškim in modernim vkopom.
1138	Geološka podlaga	Plast svetlo rumenkasto rjavoga glinastega melja (100 %). Odnosi: pod SE1137, presekana z SE1040b ter novoveškim in modernim vkopom.
1101	Geološka podlaga	Plast blede rjavoga grobega peska (30 %) z malimi apnenčevimi prodniki (vel. 1,3 cm, 45 %), apnenčevim gruščem (vel. do 0,9 cm, 25 %). Odnosi: nad SE1100, presekana z SE1124 in modernimi vkopi.
1100	Geološka podlaga	Plast blede rumenega glinastega melja (100 %). Odnosi: pod SE1101, presekana z SE1124 in modernimi vkopi.

Tabela 1. Opisi stratigrafskih enot (SE).

2 Podatki izvirajo iz terenske dokumentacije Skupine Stik in strokovnega poročila o raziskavi najdišča (Drakslar et al. 2013).

Slika 3. a – grob 1003 ob odkritju; b – plast žganine (SE1030b) z odlomki posod in velikimi prodniki (foto: Skupina Stik).

Grob 1003

Odkrit je bil le spodnji, zahodni del izropane grobne jame (SE 1124), s treh strani uničene z recentnimi vkopi (sl. 2–3). Pod zasutjem jame (SE 1030a) je bila na njenem dnu debela plast žganine (SE 1030b) z nekaj sežganimi kostmi, povečano koncentracijo najdb (tab. 1) ter velikimi prodniki, ki verjetno predstavljajo ostanke uničene grobne konstrukcije.

Grob 1004

Roparska jama (SE 1038), verjetno skopana z vrha gomile, je povsem uničila prazgodovinski grob, katerega oblika ni znana. Črna barva njene zapolnitve in oglje (SE 1036) nakazujeta, da je bila v/na grob nasuta večja količina žganine. Odkriti so bili tudi deli sežganih kosti. Ob njenem robu so se pojavljali veliki prodniki, najverjetneje ostanke uničene grobne konstrukcije. Sledovi grobne jame niso bili ugotovljeni³ (sl. 2, 5–6; tab. 1).

Grob 1005

Z vrha gomile je do nivoja groba 1005 segala roparska jama (SE 1040a/1039), ki je uničila stratigrafske odnose groba z nasutji gomile. Na dnu roparske jame je ležala večja količina odlomkov prazgodovinskih posod. Grobna jama (SE 1040b), v tlorisu oglate in v preseku stopničaste oblike, je bila povsem izropana in zasuta s plastmi, ki so posledica uničenja groba. V zemljeni plasti (SE

Slika 4. Grobna jama groba 1005 (foto: Skupina Stik).

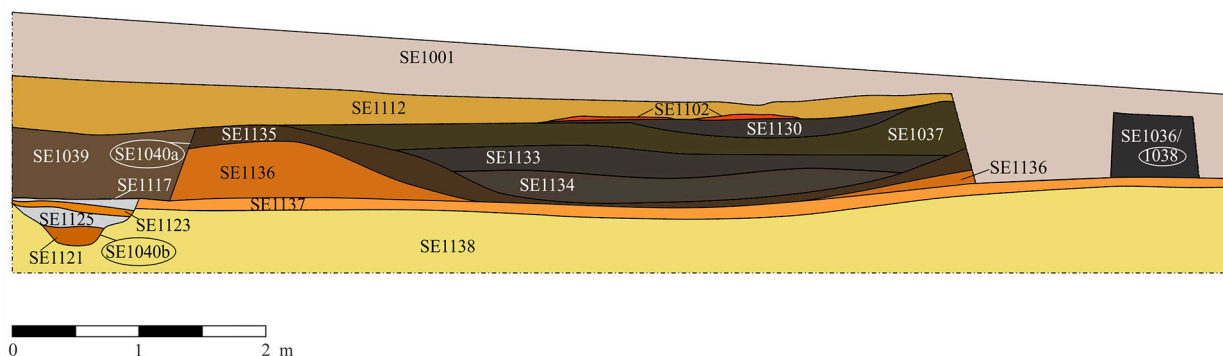
1121) na dnu grobne jame so bili tako prisotni odlomki rimskodobnih posod. Nad to plastjo so ležale plast velikih prodnikov (SE 1125), nato peščena plast (SE 1123) in spet plast velikih prodnikov (SE 117), vse brez najdb. Plasti prodnikov nakazujeta na uničeno konstrukcijo, ki je obdajala in/ali prekrivala grob⁴ (sl. 2, 4–6; tab. 1). Ostanke sežganih kosti niso bili odkriti.

Nasutja za gomili nad grobovoma 1004 in 1005 ter prostor med gomilama

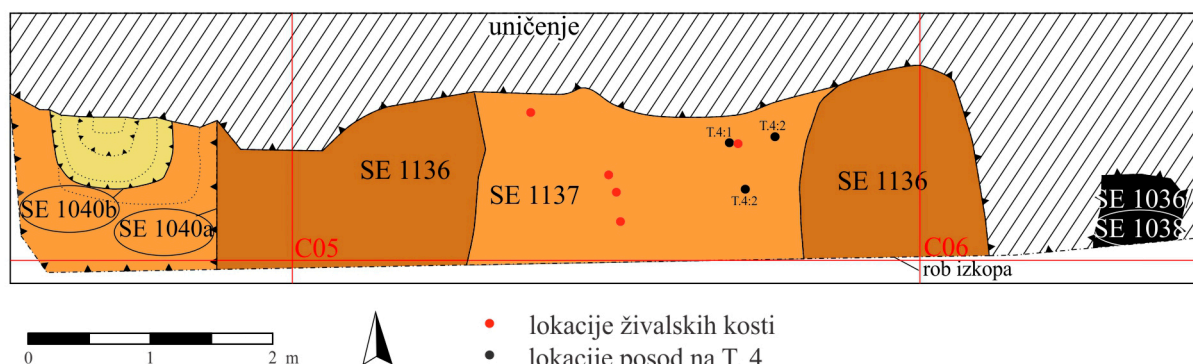
Nad grobovoma 1004 in 1005 sta bili nasuti manjši gomili (sl. 2, 5–7; tab. 1). Njun premer je znašal okoli

³ Grob je bil morda položen kar na površino, podobno kot grob 289 z Dvorišča SAZU iz stopnje Stična, ki je bil prekrit z gomilico (glej Puš 1982, 164–165, T. 67: 2).

⁴ Morda bi šlo lahko za deloma soroden način pokopa kot pri grobu 267 z Dvorišča SAZU iz stopnje Stična, ki je bil prekrit z gomilico (Puš 1973, 288–390, sl. 2–3; isti 1982, 113, 163, T. 63). Ožji del jame groba 1005 bi tako služil za žaro, na nivoju stopničaste razširitve pa bi bila postavljena konstrukcija iz velikih prodnikov.

Slika 5. Presek plasti na območju grobov 1004 in 1005.

Slika 6. Nivo gradnje gomil na geološki osnovi (SE 1137), kjer so vidne meje prvega plašča gomil (SE 1136) ter lega živalskih ostankov in posod (T. 4)⁵.

4–5 m, bolj ohranjena gomila nad grobom 1005 je bila v višino ohranjena 0,57 m.⁵

Gomili sta bili postavljeni neposredno na geološko osnovo (SE 1137–1138). Ker plasti pedološkega profila takratne površine manjkajo⁶, kaže, da je bila ta, vključno z delom geološke osnove (SE 1137), odstranjena z namenom izravnave in priprave terena za gradnjo gomil. Prvo nasutje gomil (SE 1136) je bilo peščeno z majhnimi prodniki, brez najdb ter po sestavi in barvi zelo sorodno ostanku geološke osnove (SE 1137), zato lahko domnevamo, da je bil zanj uporabljen predvsem material te plasti. Na površini geološke osnove (SE 1137), torej na nivoju gradnje gomil, so v prostoru med gomilama ležale živalske kosti in odlomki prazgodovinskih posod (sl. 6; T. 4). Drugo nasutje (SE 1135) gomil je bilo zemljeno z majhnimi prodniki, ležalo je nad prvim nasutjem, v tanki plasti pa je prekrivalo tudi prostor med gomilama in najdbe na njegovi površini. Tretje nasutje iz velikih prodnikov

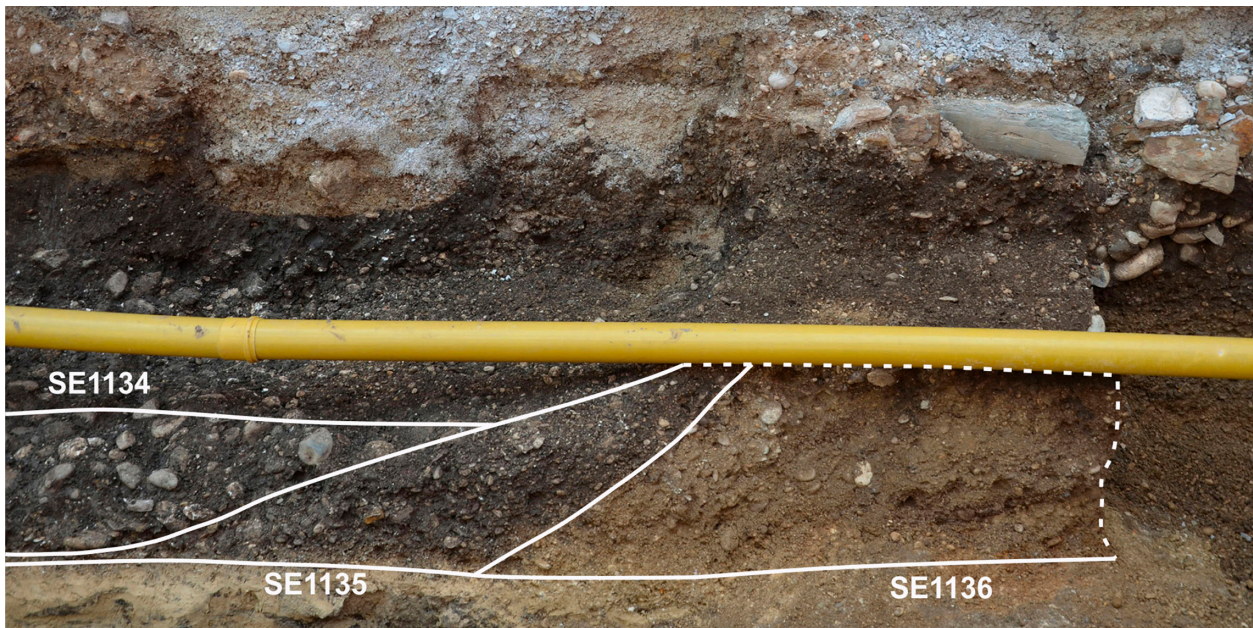
in zemlje (SE 1134) je zaradi erozije spolzelo po pobočjih gomil navzdol, zato je bilo ohranjeno le v prostoru med njima. S procesom erozije pobočij gomil in okoliških prsti pa lahko povežemo plast SE 1133. Drugo nasutje (SE 1135), spolzelo tretje nasutje (SE 1134) in erozijska plast (SE 1133) so v primerjavi s prvim nasutjem in geološko osnovo močno temno obarvani, zato lahko domnevamo, da je bila pri nasipavanju drugega in tretjega nasutja uporabljena pri pripravi terena odstranjena osnovna rjava plast, ki je bila pri tretjem nasutju pomešana z ogljem in žganino⁷. Veliki prodniki v tretjem nasutju niso mogli biti pridobljeni iz plasti, uporabljenih za nasipavanje prvih dveh nasutij, in tako kažejo na namensko vključitev te vrste materiala v vrhnji plašč gomile.

Zaradi uničenja z mlajšimi posegi stratigrafski odnosi grobov 1004 in 1005 do gomil nad njima niso znani. Na podlagi doslej poznanih primerov gomil z Dvorišča SAZU pa lahko sklepamo, da gre v obeh primerih za posamezen pokop pod gomilo, ki se je nahajal v njenem centru. Doslej je namreč poznan le en

⁵ Kateri izmed živalskih ostankov se nahajajo na katerem izmed izmerjenih mest, ni znano.

⁶ Manjka vsaj rjava osnovna plast oz. »ilirski humus«, ki jo omenjata Puš (Puš 1982, 158, 161–162) in Stare (Stare 1954, 12).

⁷ Prim. Puš 1973, 288–290; isti 1982, 163.

Slika 7. Presek gomile groba 1005. Vidni so roparski izkop (skrajno desno) ter prvo (SE 1136), drugo (SE 1135) in tretje nasutje gomile (SE 1134). Pogled proti jugu (foto: Skupina Stik).

primer, v katerem je gomila na svojem obrobju prekrila starejši grob, v redkih primerih naknadnih pokopov v gomile pa so njihove jame vkopane v plašč gomile (glej Škvor Jernejčič 2014a, 209, 237–238, sl. 6.6; ista 2014b, 112–113, 116, 121–122, sl. 13.54; Škvor Jernejčič, Vinazza 2016, 49). Da sta gomili predstavljali oznako groba, ki leži v njenem centru, kaže že sam roparski poseg, jasno razpoznaven v primeru groba 1005. Najverjetneje je, da so roparji svoj izkop umestili na sam vrh oz. center na terenu vidne gomile. Dejstvo, da so z njim zadeli na grob 1005 in ga povsem izropali, tako posredno dokazuje njegovo centralno lego. Enako situacijo domnevamo tudi v primeru groba 1004, pri katerem pa so mlajši posegi uničili tudi stratigrafske odnose roparske jame do gomile.

Nadalje situacija napeljuje k domnevi, da sta bili obe gomili postavljeni okvirno sočasno. Na to nakazuje že enotno pripravljen teren, zravnano do geološke osnove (SE 1137). V primeru, da bi bila na tako pripravljeno površino sprva postavljena samo ena izmed gomil, bi na preostanku izravnane površine pričakovali sledove njene izpostavljenosti, npr. nabiranje sedimenta, obarvanost in/ali najdbe, ki bi jih nato prekrila kasneje zgrajena gomila. Vendar pa je bila površina pod prvim nasutjem obeh gomil povsem čista. Poleg tega na njuno sočasnost nakazuje tudi povsem enak način gradnje, pri kateri je bil uporabljen tudi povsem enak material. Na sočasnost gomil pri tem verjetno kaže predvsem plast drugega nasutja (SE 1135), ki v tanki plasti prekriva tudi prostor med njima. V primeru, da

bi bila ta posledica erozije pobočij gomil v času po njihovi izgradnji, njen stratigrafski odnos do površine pod njo (SE 1137) in erozije tretjega nasutja nad njo (SE 1134) ne bi bil tako izrazit, saj bi bil material erozije pobočja bolj premešan ali celo v obrnjeni stratigrafski legi⁸. Če ta domneva vzdrži, to pomeni, da so bile najdbe na mejni površini med geološko osnovo in drugim nasutjem v prostoru med gomilama (sl. 6) odložene v času njune gradnje.

Poznolatske in rimske plasti na prostoru gomil

Erozijska plast (SE 1133) je bila preoblikovana v poznolatskem/rimskem obdobju. Na to kažejo prisotnost zelenega tufa, ki ga v prazgodovinskih plasteh ni, poznolatski meč in odlomki latenske/rimske keramike.

To plast sta prekrili nasutji (SE 1037, 1130) za tlakovanje antične hodne površine (SE 1102), ohranjene le v manjših zaplatah. Pri pripravi terena za antično hodno površino sta bila najverjetneje znižana tudi vrhova gomil, prav tako pa je ob tem verjetno prišlo do ropanja grobov. Vse skupaj je prekrivalo novoveško nasutje (SE 1112), namenjeno izravnavi terena, nad katerim je bilo še moderno nasutje (SE 1001) za tlakovanje Novega trga (sl. 5; tab.1).

⁸ V takem primeru bi najprej po pobočju erodiral material tretjega nasutja (SE 1134) in šele nato material drugega nasutja (SE 1135).

Odkritja z Novega trga v kontekstu ljubljanskega grobišča in ljubljanske skupine

Časovna opredelitev izbranih najdb in ostankov grobišča

Edino opredeljivo najdbo kovinskih pridatkov iz treh izropanih grobov z Novega trga predstavlja odlomek tordirane bronaste zapestnice ali ovratnice (T. 2: 1) iz roparske jame, groba 1004. Na ljubljanskem grobišču ji je po velikosti podoben le primerek iz groba 10, ki na podlagi britve sodi v čas Ha B1–2 (Stare 1954, 27, 88–89, 91, T. X: 5; XI: 1–2; Gabrovec 1973, 342–343, razpredelnica 1; isti 1983, 66, sl. 7). Tordiran obročast nakit je na ljubljanskem grobišču značilen predvsem za žensko nošo Ha B (Gabrovec 1973, 342–343; Teržan 1999, 115), medtem ko najmlajši primerki srečamo v grobu 267 v kombinaciji s čolničasto fibulo (Puš 1982, 173, 177, T. 3; Gabrovec 1987b, 180).

Med oblikovno najstarejše keramične najdbe iz uničenih grobov z Novega trga sodita skledi/skodelici (T. 2: 2–3), primerljivi s takšnimi, ki so pogoste v grobovih stopenj Ha B1–2 (Dular 1982, 111–113, 115, sl. 13: 14; 15: 14; Gabrovec 1973, razpredelnica 2; Vojaković 2014, 395–396, sl. 22.3.5: 4–5), in imajo dobre primerjave v sočasnih grobovih ruške in dobovske skupine (Stare 1954, 96–97; Pavlin, Bavec 2017, 91–92, op. 26–27, T. 5: 7–10)⁹. V Ljubljani najdemo najboljšo primerjavo posodici z ravnim vratom (T. 2: 3) v grobu 8 (Stare 1954, T. IX: 7), posodici z rahlo izvihanim ustjem (T. 2: 2) pa v grobovih 27, 44, 51, 54, 293 in 311 (Stare 1954, T. XXIV: 6; XL: 8; XLIII: 2; XLVIII: 1; Puš 1982, T. 12: 4; 21: 6)¹⁰.

Odlomek posode z inkrustiranim okrasom vtisnjenih pik in vodoravnega žleba nad največjim obodom (T. 2: 4) lahko primerjamo z (namensko) razbitimi posodami (Škvor Jernejčič 2014a, 42) v ljubljanskih grobovih, katerih spremljajoči kovinski pridatki¹¹ nakazujejo časovni razpon Ha B–C.

Primerjave za vrezan okras šrafranah (T. 2: 6) in večtračnih (T. 2: 5) trikotnikov na dveh odlomkih posodic najdemo v številnih ljubljanskih grobovih (glej Puš 1971, 85)¹². Okrasa predstavljata mlajši element v okviru Ha B, značilna pa sta tudi za zgodnjo halštatsko keramiko (Teržan 1990, 42; Vojaković 2014, 394, 401–402).

V primerjavi z omenjenima pogostima načinoma izvedbe vrezanih trikotnikov pa je okras vrezanega šrafranega trikotnika in cikcaka z belo inkrustacijo na posodici (T. 1: 4) iz izropanega groba 1003 manj običajen. Na ljubljanskem grobišču ga srečamo na odlomku posode, najdenem izven grobov (Stare 1954, T. LVIII: 2), podobnost v izvedbi trikotnika pa lahko vidimo na odlomkih posod ob zgodnježeleznodobnem grobu 294 ter v grobovih 299 in 152 (Puš 1971, T. 22: 7–8; isti 1982, T. 12: 10; 16: 6; Škvor Jernejčič 2014d, 144–148). Podobne izvedbe srečamo na redkih kosih s slovenskih najdišč¹³, na številnih posodah s kulturnega mesta 1 na Turski kosi (Hrvaška) iz 9. do 3. st. pr. n. št. (Čučković 2009, 26–35, T. 2: 4–5; 24: 2; 37: 2; 38: 5, 8; 42: 5; 44: 2, 4; 45: 1; 46: 3–4; 47: 1–2; 48: 7; 49: 4, 6; 50: 3; 51: 2; 52: 2; 53: 1, 11; 59: 1, 7; 62: 5; 63: 1, 4; 66: 1; 67: 12) in npr. v grobu 89/1 iz Fröga (Tomedi 2002, Taf. 65: 1a).

Odlomki velike posode z razčlenjenim rebrom in vrezanim cikcakom z belo inkrustacijo (T. 1: 5a–d) najverjetneje pripadajo žari groba 1003. Sorodno kombinacijo okrasa na ljubljanskem grobišču srečamo le na žari iz groba 128, ki je oblike, kakršne se začnejo pojavljati v železnem horizontu (Puš 1971, T. 17: 1; Dular 1982, 109, 114, sl. 13: 9; 15: 9; Gabrovec 1973, 343). Motiv vrezanega cikcaka v Ljubljani srečamo v grobovih¹⁴ tako KŽG (npr. Puš 1982, T. 12: 2; Gabrovec 1973, 342) kot zgodnje železne dobe (npr. Puš 1971, T. 40: 3–8; Gabrovec 1973, 343; Teržan 1990, 63–64, karta 1), medtem ko se na Tribuni prvič pojavi v II. gradbeni fazi (Ha B1/B2) (Vojaković 2013a, 281–280).

Bela inkrustacija, ohranjena na vrezanih okrasih posod iz izropanih grobov 1003 (T. 1: 4, 5a–c) in 1004 (T. 2: 4), je pogosto prisotna na vrezanih okrasih posod ljubljanskega grobišča (Puš 1971, 86) v stopnjah Ha

9 Sorodne oblike srečamo tudi v starejšem (npr. Črešnar 2010, 20, 29, fig. 7: Sv1a; 10: Skd4) ali mlajšem času (npr. Dular 1982, 69–70, T. 23: 216–218).

10 Za nekoliko drugačen izris predmetov glej Škvor Jernejčič 2014b, T. 4: 4; 12: 14; 21: 16; 23: 14; 26: 5; 144: 9; 154: 3.

11 Npr. očalaste fibule z in brez osmice (Puš 1982, T. 18: 7–10; Teržan 1987, 7–10); dvojnokrižne pasne sponje (Puš 1982, T. 25: 2; Stare 1960, 83–85; Gabrovec 1973, 342–343); ločne enozankaste fibule (Škvor Jernejčič 2014b, T. 25: 9; Gabrovec 1983, 66; prim. Pogačnik 2002, sl. 7: I/2a, III; Teržan 2002, 93–94); igle z majhno stožčasto in z veliko strešasto glavico (Puš 1971, T. 19: 1; isti 1982, T. 14: 8; Škvor Jernejčič 2014d, 142–148); železen nakit (Puš 1971, T. 29: 1–2, 9–10; Gabrovec 1973, 343; Teržan 1990, 63, T. 58: 6; Teržan, Črešnar 2014, 706–713, 722–724); trakast obroček s kvačico (Puš 1982, T. 14: 7; Teržan 2016, 281–282; Tecco Hvala 2007, 481, fig. 1: 5a; ista 2012, 330, 333, sl. 122: 7).

12 Stare, F. 1954, T. XXXIV: 2; XXVIII: 5; XXIX: 4; XLV: 7; XLIX: 5; L: 9; LIII: 3; Stare, V. 1962, T. 2: 8; Puš 1971, T. 3: 8; 7: 8; 8: 9; 10: 5; 12: 4; 16: 11, 14; 19: 3–4; 20: 10; 22: 8; 28: 9, 10–10a; 41: 5; 50: 7; isti 1982, T. 12: 10; 14: 2; 15: 5–6; 16: 6; 24: 2. Za nekoliko drugačen izris predmetov glej Škvor Jernejčič 2014b, T. 14: 11; 15: 22; 17: 11; 24: 3; 27: 1; 29: 2; 32: 5, 7, 11; 69: 5.

13 Lamut 1988–1989, T. 12: 17; Svolsjak, Pogačnik 2001, T. 91: 14.

14 Stare 1954, T. XXII: 3; XXIII: 1; Puš 1971, 85, T. 3: 8; 8: 9; 12: 4; 17: 1; 20: 9; 40: 1; isti 1982, T. 12: 1. Za nekoliko drugačen izris predmetov glej Škvor Jernejčič 2014b, T. 10: 4; 11: 5; 74: 10; 108: 2; 144: 3.

B–C¹⁵. Na Tribuni jo srečamo že v I. gradbeni fazi (Ha A2/B1), ohrani pa se vse do prekinitve po IV. gradbeni fazi (Ha B3/C1) (Vojaković 2013a, 281, 283, 284, sl. 135). Inkrustacija se na Brinjevi gori prvič pojavi v plasteh iz Ha B (Oman 1981, 146, 150–151; Teržan 1990, 37–38), srečamo pa jo še vsaj med gradivom I. horizonta Poštele (Ha B3) (Teržan 1990, 35). Na naselbini v Stični je bil v plasti, datirani v stopnjo Stična 2, odkrit kos posode, na katerem je bil z inkrustacijo zapolnjen žigosan okras, značilen za III. horizont Poštele (Ha C2–D1) (Grahek 2016, 22–23, 217, 225–230, T. 14: 2; Teržan 1990, 34, sl. 3: 16), medtem ko bi na nadaljevanje inkrustiranja še v mlajši čas lahko kazal kos posode, izdelane na počasnem lončarskem vretenu, iz plasti z mešanimi mladohalštatskimi in latenskimi najdbami (Grahek 2016, 25, 217, 237–240, T. 18: 9; Dular 1982, 146–147).

Okrašeni skledici/skodelici (T. 1: 1) je na ljubljanskem grobišču podobna skodelica v grobu 19, ki je vseboval očalasto fibulo (Škvor Jernejčič 2014b, T. 8: 9, 10; Stare 1954, XIX: 2; Teržan 1987, 7–9)¹⁶. Najboljši primerjavi pa najdemo v skodelici iz groba 8/5 z Vrličnjaka nad Tupaličami iz stopnje Podzemelj (Vojaković 2008, 162–163, 166–167, tab. 3: tip 2, T. 3: 4) ter skledici iz 4. groba halštatske gomile v Šapolah pri Kostanjeku (Dular 2003, T. 58: 2).

Skleda z nizkim vratom in zaobljenimi rameni (T. 1: 2), s primerjavami v grobovih 94 in 115 (Puš 1971, T. 8: 6; 14: 5; Dular 2003, 102, sl. 53: 14), sodi med oblike posod, kakršne se na ljubljanskem grobišču pojavijo v zgodnji železni dobi (Dular 1982, 111, 114, sl. 13: 11; 15: 11). Ustje posode (T. 3: 2) iz roparske jame groba 1005 verjetno pripada istemu tipu skled, s katerim se ujema v premeru ustja, barvi po žganju in obdelavi površine (Puš 1971, 18, 26, 62, 76, T. 8: 6; 14: 5; 38: 5; 51: 6).

Najdeni sta bili tudi dve piramidalni uteži, prva (T. 2: 9) v zasutju roparske jame groba 1004 in druga (T. 5: 3) v plasti tretjega nasutja gomile (SE 1134), tik ob modernem vkopu (SE 1001), ki je uničil roparsko jamo istega groba. Uteži predstavljajo redek oz. eliten, a značilen ženski pridatek halštatskih grobov (Teržan 1996, 513–516). Na ljubljanskem grobišču jih srečamo v ženskih grobovih 92 in 230 (Puš 1971, T. 7: 9–16; 45: 7–10), ki na podlagi železnega obročastega nakita ter

vaške vozlaste fibule (tip 5a/var. 1 po Škvor Jernejčič) sodita v železni horizont oz. stopnjo Podzemelj (isti 1971, 18, T. 45: 2, 4; Gabrovec 1987a, 41; Teržan, Črešnar 2014, 706–713, 722–724; Škvor Jernejčič 2017, 131–133, sl. 9: 1a). V ljubljanski skupini jih najdemo še v zgodnježeleznodobnih grobovih 8/5 z Vrličnjaka nad Tupaličami (Vojaković 2008, 166–168, sl. 8, T. 4: 2–3) in 25 z Bleda (Gabrovec 1960, T. XIV: 4, 8; XV: 5) ter v gomilah dolenske (Kromer 1959, T. 9: 10–13; 39: 7–8; Guštin 1976, T. 44: 5, 7–8; Dular 1978, T. XXVI–II: 1–13; Wells 1981, fig. 182: i–k; Križ 2000, T. 39: 2–6; Gabrovec 2006, T. 157–161; 189: 22–23) in štajerske skupine (Strmčnik Gulič 1979, 108, T. 1: 5–11), medtem ko se na Mostu na Soči redko pojavijo uteži svitkaste oblike (Teržan et al. 1984, T. 50D: 2; 237C: 4–5; 279: 7–14)¹⁷. V Sloveniji najdemo v grobovih iz KŽG (svitkaste) uteži le v grobu 7 s Pobrežja (Pahič 1972, 23, T. 2: 4; Teržan 1996, 513–514, op. 20), medtem ko so piramidalne med naselbinskim gradivom že prisotne, npr. na Tribuni od I. gradbene faze (Ha A2/B1) (Vojaković 2013a, 267, 280–281, sl. 127: 1–2).

Del posode s stožčastim vratom, okrašenim z vodoravnimi kanelurami (T. 4: 1), je bil odkrit v prostoru med gomilama, na nivoju njune gradnje (sl. 6). Med doslej izkopanimi ljubljanskimi grobovi mu primerjavo najdemo le v loncu iz groba 289, v katerem je bil ob starinskem elementu železne ovratnice najden nakit, značilen predvsem za stopnjo Stična (Puš 1982, T. 10: 8; 11: 1–10; Gabrovec 1987a, 48–52, sl. 3: 9, 13–14; Tecco Hvala 2012, 278, 296–297, sl. 101: 7; 109: 2–3; ista 2007, 481, fig. 1: 5a).

Na Štajerskem se v II. horizontu Poštele (zgodnji Ha C) pojavijo posode z visokimi stožčastimi vratovi, ki so tik pod ustjem pogosto okrašene z vodoravnimi kanelurami. Kaneliranje po celotni površini vratu in ramen pa je značilno za III. horizont Poštele (Ha C2–D1) (Teržan 1990, 32–35, 73–74, 76, 83, 89, sl. 2–3, 11, 55; T. 71: 1–2, 4).

Na Dolenskem najdemo primerjavo za obravnavan kos v grobu 12 gomile v Zadnji hosti pri Podturnu (Dular 2003, 192, T. 25: 2), in sicer na vratu ciborija tipa 2 po Dularju, značilnega za stopnjo Stična 2 in kačastih fibul (Dular 1982, 45, T. 12: 116–118). Ostali primerki pa so večinoma okrašeni z manj gostimi in širšimi kanelurami (Gabrovec 1956, 84, 87, T. VII: 4; XVI: 1; isti 2006, T. 76/131: 8; 90/158: 1; 150: 30; Hencken 1978, fig. 52: c; Wells 1981, fig. 55: i; 145: f; Dular 1982, 25, T. 5: 34; Knez 1986, T. 27: 10; Dular, A. 1991, T. 14: 3; Križ 2013, T. 17: 2 (I/74)).

15 Stare 1954, 63–64, T. XLVI: 6; XLVII: 1–2; Puš 1971, 13, 21–23, 34, 37, 49, T. 3: 8; 10: 8; 12: 4; 19: 4; 21: 15; 28: 10–10a; isti 1982, 127–129, 135, T. 13: 3; 14: 3, 13 (opis P1146, omenja P1137); 15: 2; 23: 4. V teh grobovih npr. enozankasta ločna fibula (Škvor Jernejčič 2014b, T. 25: 9), železen nakit, igle z majhno stožčasto in veliko kapasto glavico, trakast obroček s kvačico (Puš 1971, T. 19: 1; 21: 11; 29: 1–2, 9–10; isti 1982, T. 14: 7–8), glej op. 11.

16 V citiranih delih se risbi posode razlikujeta. Primerjavo vidimo le v risbi po Škvor Jernejčič.

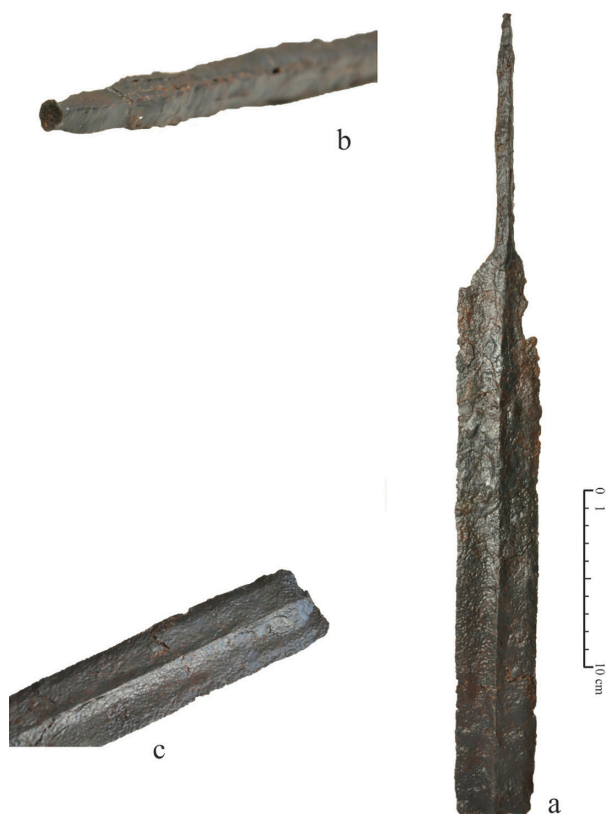
17 Večina brez znanih/zanesljivih grobnih celot.

Tudi na Mostu na Soči se tak okras pojavlja v podobnem časovnem razponu stopenj Sv. Lucija Ib2–Iib¹⁸ (Ha C–D2) (Teržan, Trampuž 1973, 420–434; Teržan et al. 1984, T. 4A: 5; 14E: 2; 75F: 2; 130B: 3; 130G; 140H; 160C; 160D: 7; 190B: 6).

Bikonično posodo (T. 4: 2) na ljubljanskem grobišču lahko primerjamo z žaro groba 235 z večglavo iglo, značilno za stopnjo Podzemelj (Puš 1971, T. 47: 1–2; Gabrovec 1987a, 36–42, sl. 1: 2). Bikonično je oblikovana tudi žara v grobu 185 z loncem, ki spominja na lonce z ного tipa 2 po Dularju iz stopenj Podzemelj 2 in Stična 1 (Puš 1971, T. 32: 1; Škvor Jernejčič 2014b, T. 93: 4; Dular 1982, 42, T. 11: 105–107). Primerjave za žaro lahko vidimo predvsem v pitosih tipa 3 po Dularju (Dular 1982, 20–21, T. 2: 8–9), ki jih poleg groba 287 z Dvorišča SAZU (Puš 1982, T. 10: 3) srečamo še v grobovih z Molnika in Koroške ceste v Kranju (Puš 1984, T. 3: 3; 4: 5; Škvor Jernejčič 2017, T. 9: 1) ter v grobovih na Magdalenski gori, Vinjem vrhu, v Pustem Gradcu in na Vačah¹⁹ (Tecco Hvala et al. 2004, T. 2B: 2; 81B: 5; ista 2012, 56, sl. 19: c, a; Dular, A. 1991, T. 12: 1; Dular 2003, T. 44: 4; Stare 1955, T. LXXXIII: 1). Bolje opredeljivi dodatki v njih kažejo predvsem na stopnje Stična in kačastih fibul²⁰.

Amfori (T. 5: 1) iz zdrsnjenega tretjega nasutja gomil (SE 1134) na ljubljanskem grobišču primerjavo najdemo le v grobu 281 iz stopnje kačastih fibul (Puš 1982, T. 8: 10; Tecco Hvala 2014, 131–133, 148–150, sl. 4: 3–6). Dobro primerjavo predstavlja tudi amfora iz groba 1/25 iz Kandije v Novem mestu (Knez 1986, T. 8: 22) iz stopnje Stična 2 ali mladohalštatskega obdobja²¹. Podobna sta tudi amfora iz stopnje Podzemelj iz Velikega Nerajca pri Dragatušu (Škvor Jernejčič 2011, 178, T. 17: 11; Dular 1982, T. 9: 77; Spitzer 1973, T. 16: 1) ter lonček s štirimi ročaji iz Zadnje hoste pri Podturnu (Dular 2003, 192–193, T. 25: 5) iz stopenj kačastih in certoških fibul²².

Odlomek črno-rdeče slikane posode z rebrom (T. 5: 6) iz erozijske plasti (SE 1133) najverjetneje pripada situli z ного tipa IIa–b3 po Tecco Hvala iz stopenj Stična 2 in kačastih fibul (Tecco Hvala 2016, 329–334; sl. 4: 5–6, 13–14). Na ljubljanskem grobišču je bila takšna posoda pridana v grobu 281, odlomki tovrstnih

Slika 8. a – meč z Novega trga (SE 1133); b – detajl ročaja; c – detajl žlebov (foto: L. Gruškovnjak, M. Omahen).

posod pa so zastopani tudi izven grobov (Puš 1982, 179, T. 8: 7; 60: 2).

Med mladohalštatske ali latenske najdbe lahko pripišemo lonec (T. 5: 5) iz tretjega nasutja gomil (Grahsek 2016, 117–120, 132, sl. 39: L10–11, 14; 40: L18; 42: L43).

Železni meč (sl. 8; T. 6) označujejo nastavek za ročaj rombičnega preseka, visok zvončast branik in rezilo s poudarjenim sredinskim rebrom, ob katerem na vsaki strani potekata plitva žlebova (sl. 8: c), ki mu dajeta rahlo trirombičen presek. Takšni meči označujejo začetek stopnje Mokronog IIIa (Lt D1) (Božič 1999, 210; Lejars 1996, 90; Łuczkiwicz, Schönfelder 2008, 172; Dizdar, Potrebeca 2014, 357; Drnić 2015, 29–30), ni pa jasno, v kakšni meri se zadržijo še v mlajši čas (Božič 1981, 321; Gaspari 2009, 224, kat. 31). Gre za varianto mečev poznolatske sheme, ki se navadno pojavljajo v nožnicah z dvojnoesasto spojko (Božič 1983, 80; isti 1987, 876, sl. 46: 1; isti 1999, 210) in so značilni za področje mokronoške skupine oz. Tavriskov²³ ter za področje Skordiskov. Podobne

18 Na časovni razpon kažejo spremljajoči dodatki nakita: Teržan et al. 1984, T. 4A: 1–2; 130B: 1–2; 160D: 1–3; 190B: 1–5; Tecco Hvala 2014, 133, 138, 149, 156, sl. 4: 3–6.

19 Brez konteksta.

20 Puš 1984, 145–146, T. 3: 1; prim. Tecco Hvala 2007, 478–479, fig. 1; Škvor Jernejčič 2014a, 53, 237, sl. 4.45: 6–7; ista 2014b, T. 119: 3–5; Puš 1971, T. 46: 10–11; prim. Dular 1982, 34, T. 8: 70–73; Škvor Jernejčič 2017, 138; Dular 1982, 30, 70.

21 Knez 1986, T. 8: 18; prim. Dular 1982, 70–71, T. 24: 219–225.

22 Dular 2003, T. 25: 4; prim. Tecco Hvala 2012, 277, op. 1153.

23 Grobne najdbe: Knez 1977, T. 2: 1; 3: 8; 4: 2–4, 6; Guštin 1977, T. 9: 2; Gabrovec 1966, T. 3: 1; 4: 1a–b, 2; Hencken 1978, 40, fig. 163: c; Šribar 1976, T. XII: 1; Kerman 2011, 46–47, G524–527; isti 2009. Vodne najdbe: Gaspari 2009, 71, 224, kat. 31; isti 2012, 333, sl. 3: 1; Glej tudi: Knific 2011, sl. 12: b.

meče in nožnice pa srečamo tudi širše (Gaspari 2007, 144; isti 2009, 224, kat. 31; Łuczkiwicz, Schönfelder 2008, 172–182, Abb. 1; 11–17; Tab. 3; Kerman 2009, 290; Dizdar 2009, 296–297; Dizdar, Potrebica 2014, 357–358, 360; Drnić 2015, 31).

V zgornjem delu nastavka za ročaj mnogo boljša ohranjenost kovine nakazuje prisotnost in velikost (višina 1,6 cm) glaviča iz organske snovi (lesa?) (sl. 8: b). Spodnja polovica rezila manjka, pri čemer lom ne kaže jasnih znakov zvijanja ali sekanja. Površina rezila kaže poškodbe, kakršne bi nastale zaradi udarcev s težkim predmetom. Za omenjene poškodbe ni jasno, ali so namenske ali posledica poodložitvenih procesov.

V erozijski plasti so bili poleg meča odkriti tudi odlomki metličene posode z žlebljenim okrasom (T. 5: 9). Takšno kombinacijo okrasa srečamo npr. na odlomku iz latenskodobne plasti v Stični (Grahek 2016, T. 25: 16) in v treh grobovih severnega emonskega grobišča (Plesničar Gec 1972, T. LXIV: 5; CIII: 15; CL: 9). Tudi na vretenu izdelana glavnična kuhinjska posoda (T. 2: 11) iz roparske jame groba 1004 sodi med posodje, značilno za latenskodobne naselbine, in rimsko keramiko grobe fature (Horvat 1990, 125; Plesničar Gec 1977, 37; Grahek 2016, 206–207), medtem ko odlomek padanskega sigilatnega krožnika (T. 2: 10) forme Consp. Form. 18²⁴ sodi v čas od zadnjega desetletja pr. n. št. do vladavine Tiberija (Ettlinger et al. 1990, 82, Taf. 16), lahko pa tudi do srede 1. st. (Žerjal 2008, 64). Obe najdbi sta v zasutje roparske jame zašli ob ropanju groba.

Časovno opredelitev ostankov grobov z Novega trga otežuje dejstvo, da so bili le-ti izropani. V njih odkriti odlomki verjetno deloma predstavljajo ostanke v grobove pridane posodja²⁵, vendar pa so z ropanjem odlomki posod v zasutja prišli tudi iz okolice.

Za prazgodovinske najdbe v zasutih izropanih grobovih primerjave najdemo predvsem v Ha B–C oz. med ljubljanskimi grobovi stopenj Ljubljana Ia–b, IIa–b in IIIa po Gabrovcu (Gabrovec 1973, razpredelnica 2) ali Ib in II–IIIa po Škvor Jernejčič (2014a; ista 2014d, fig.10)²⁶. V kolikor gre za ostanke prvotnih grobnih pridatkov, nekateri izmed njih (T. 1: 1–2; 2: 9; 3: 2) kažejo na čas, ki ni starejši od začetka železne dobe oz. stopenj Ljubljana IIb–IIIa = Ha B3–C1 po Gabrovcu (1973, razpredelnica 2; isti 1987b, 179) oz.

stopenj Ljubljana II–IIIa = Ha B3–C0 po Škvor Jernejčič (2014a; ista 2014d, fig.10) oz. železnega horizonta = Ha B3–C0, datiranega med sr. 9.–sr. 8. st. pr. n. št. (Teržan, Črešnar 2014, 706–713, 722–724). Ali se oblike posod, ki se v Ljubljani pojavijo v tem obdobju, nadaljujejo tudi v mlajši čas, ni jasno, saj na podlagi izredno majhnega vzorca mlajših grobov zanje značilno posodje ni dobro poznano (glej Gabrovec 1987b, 180; Puš 1982, 179).

Glede na nezanesljivost najdb, odkritih v zasutih izropanih grobovih, o času gradnje gomil nad grobovoma 1004 in 1005 morda bolje govorita posodi (T. 4) s površine gradnje, ki nakazujeta na čas Ha C2–D1 oz. 7.–sr. 6. st. pr. n. št. (Teržan, Črešnar 2014, 724).

Med najdbami v plasti zdrsnjenega tretjega plašča gomil (SE 1134) in erozijski plasti SE 1133 se prav tako pojavijo nekatere oblike, ki niso starejše od stopnje Ha C2 (T. 5: 1, 7), kot tudi mlajše, ki segajo do latenskega/rimskega obdobja (T. 5: 5, 9; 6) in tako kažejo na dejavnosti po izgradnji gomil. Stratigrafska slika kaže (sl. 5), da sta bili gomili na terenu vidni še vsaj v poznolatskem in zgodnjorimskem obdobju (prim. Gaspari et al. 2015, 130). Najdba poznolatskega meča v prostoru med gomilama lahko predstavlja najdbo iz uničenega groba (prim. Štrajhar, Gaspari 2013) ali namensko odložitev v okviru obrednih dejavnosti daritvenega mesta (prim. Gaspari 2014a, 95, 106, sl. 113), obe možnosti pa kažeta na poseben pomen, ki ga je starejše grobišče imelo za keltizirano domorodno prebivalstvo (glej Gaspari et al. 2015, 162–163).

Rimska ureditev prostora ne spoštuje več prisotnosti gomil. Plasti kažejo na nasipavanje terena za ureditev tlaka (sl. 5), pri čemer je prišlo do izravnave vrhov gomil in ropanja. Odlomek sigilatnega krožnika (T. 2: 10) kaže, da do tega ni prišlo pred pričetkom gradnje Emone (Gaspari 2010, 20–57) ter časom pred pokopom obeh najstarejših rimskih grobov (1042 in 1017; 20/15 pr. n. št.–5/15 n. št.) s Kongresnega trga²⁷.

Kostni ostanki in vloga živali v pogrebnih običajih

V zasutju (SE 1030a–b) izropanega groba 1003 so med živalskimi ostanki zastopane najmanj tri vrste (tab. 2). Poškodba prve prstnice jelena (*Cervus elaphus*) – odlomljen je stranski del proksimalne epi- in metafize (sl. 9: a, b) – je najverjetneje nastala med razkosavanjem

24 Za najdbe iz Ljubljane glej: Vičič 2002, 195, T. 2: 2–3, 9; Gaspari 2010, 20–57, T. 2: 8195, 9536; 4: 8103; 5: 8106; 8: 7661; 16: 11027; 20: 300, 8454; 23: 8294; Gaspari et al. 2005, 8; Bekljanov Zidanšek 2012, 17–20, T. 1: 1, 2; 3: 12, 13; Gaspari et al. 2015, 143, T. 2: 15.

25 To velja predvsem za posode, ki so zastopane z večjim številom odlomkov (glej *Katalog najdb*).

26 Kamor sodi največje število doslej izkopanih grobov.

27 Glej op. 24.

Takson Taxon	Atlas	Ulna	Femur	Phalanx 1	Indeterminatus
Caprinae			1		
<i>Sus</i> sp.	1	1			
<i>Cervus elaphus</i>				1	
Indeterminatus					2 + 5

Tabela 2. Kostni ostanki iz zapolitve groba 1003 (SE 1030a–b). Količina najdb je podana kot število določenih primerkov (NISP; Grayson 1984, 17–26). Sežgane kosti so zapisane ležeče.

Slika 9. Prva prstnica jelena iz groba 1003: a – medialni pogled; b – dorzalni pogled; c – detajl ureza (foto: T. Valoh).

trupa, medtem ko sled ureza na hrbtnem delu distalne epifize (sl. 9: c) prej priča o odiranju (Binford 1981, 107; prim. Fiore, Tagliacozzo 2006, 457). Sledi urezov, verjetno povezanih z ločevanjem mesa od kosti, so prepoznavne tudi na stegenici drobnice (Caprinae). Prašičji (*Sus* sp.) nosač, ki ga je najbrž razbil človek, bi glede na velikost ohranjenega dela proksimalne sklepne površine utegnil pripadati večjemu odraslemu samcu domačega prašiča, divji svinji ali križancu med divjim prašičem in domačo svinjo.

Med sedmimi neopredeljivimi kostnimi drobci je pet sežganih. Njihova sivobela obarvanost priča o izpostavljenosti temperaturam nad 600 °C (Walker et al. 2008).

V zasutju (SE 1036) roparske jame groba 1004 je bilo izmed petnajstih živalskih ostankov taksonomsko opredeljenih šest (tab. 3). V štirih primerih je bilo mogoče oceniti klavno starost (tab. 4). Spodnja čeljustnica goveda (*Bos taurus*) je bila pripisana mladiču, medtem ko sta odlomek stegenice domačega prašiča (*Sus domesticus*) in spodnja čeljustnica drobnice pripadala odraslima, verjetno nad tri leta starima živalma.

Med neopredeljenimi kostnimi drobci je bil sežgan le en primerek. Njegova bela obarvanost kaže na izpostavljenost temperaturam nad 700 °C (Walker et al. 2008).

V zapolitvi (S E1039) roparske jame groba 1005 je bila odkrita le lopatica zelo mladega jagnjeta/kozliča (tab. 5; prim. Amorosi 1989, 200–201). Kljub mlajšim

Takson Taxon	Mandibula	Dentes	Costae	Femur	Tibia	Indet.
<i>Bos taurus</i>	1					
Caprinae		2			1	
<i>Sus domesticus</i>				2		
Indeterminatus			1			8 + 1

Tabela 3. Kostni ostanki iz zapolitve groba 1004 (SE 1036). Količina najdb je podana kot število določenih primerkov (NISP; Grayson 1984, 17–26). Sežgane kosti so zapisane ležeče.

SE SU	Takson Taxon	Skeletni element Skeletal element	Epifiza Epiphysis	Obraba zob Tooth wear stage	Klavna starost Age at death
1036	<i>Bos taurus</i>	Mandibula		M ₁ : neizrasel M ₁ : not erupted	< 6
	Caprinae	Mandibula		M ₃ : 9G	36–48
		Tibia (dist.)	Zraščena / Fused		
	<i>Sus domesticus</i>	Femur (proks.)	Se zrašča / Fusing		36–48
1134	<i>Bos taurus</i>	Dens (dP ²)		V uporabi / In use	< 24
		Dens (dP ³)		V uporabi / In use	< 18
		Dens (M1)		Ni obrabe / Unworn	< 12
	<i>Capra hircus</i>	Mandibula		M ₁₋₃ : 9A-9A-9G	36–48
		Radius (proks.)	Zraščena / Fused		> 7
	<i>Canis familiaris</i>	Pelvis	Zraščena / Fused		> 15–16
		Femur (proks.)	Zraščena / Fused		> 18
Femur (dist.)		Zraščena / Fused		> 18	
1135	<i>Bos taurus</i>	Radius (proks.)	Zraščena / Fused		> 12–15
	<i>Capra hircus</i>	Mandibula		M ₁₋₃ : 9A-9A-9G	36–48
	Caprinae	Humerus (dist.)	Zraščena / Fused		> 7
	<i>Sus domesticus</i>	Os basioccipitale + os exoccipitale	Ni zraščena Non fused		< 8–10
		Maxilla		P ₃ : malo obrabljen P ₃ : limited wear	? 20
	<i>Canis familiaris</i>	Pelvis	Zraščena / Fused		> 15–16
1133	<i>Ovis aries</i>	Phalanx 2	Zraščena / Fused		> 7–16
	Caprinae	Dens (M ₁ /M ₂)		V uporabi / In use	> 6–12
	<i>Canis familiaris</i>	Radius (proks.)	Zraščena / Fused		> 6–8

Tabela 4. Klavna starost nekaterih živali, katerih ostanki so ležali v prazgodovinskih plasteh (SE 1036, 1133, 1134 in 1135). Metodologija po Amorosi 1989 za govedo in psa, Payne 1973; Popkin et al. 2012 za drobnico ter Habermehl 1975 in Lemoine et al. 2014 za prašiča.

Takson Taxon	Sk. element Sk. element	Dimenzija Dimension	Izmerki (v mm) Measurements (in mm)				
			SE 1039	SE 1134		SE 1135	SE 1133
<i>B. taurus</i>	Radius	Bp				67,0	
		SD				32,5	
<i>C. hircus</i>	Scapula	SS–AIS	22,5				
	Radius	Bp		31,0			
		SD		19,5			
<i>O. aries</i>	Phalanx 2	GL					19,5
Caprinae	Tibia	SD		13,0			
<i>Sus</i> sp.	Humerus	SD		13,5	15,0	18,0	16,5
		Bd					39,0
	Tibia	SD				16,5	39,0
<i>C. familiaris</i>	HD						9,5
	Humerus	SD		12,5			
		Bp					15,0
		SD		11,0			
	Pelvis	LA	23,5			15,0	
	Femur	DC			20,5		
SD				14			
Tibia	SD				13,0	12,5	

Tabela 5. Velikost bolje ohranjenih živalskih ostankov. Dimenzije in okrajšave so povzete po von den Driesch (1976), razen SS–AIS (= dolžina lopatice vzdolž medialnega roba med grebenom in spodnjim kotom) in HD (= višina zoba okretača).

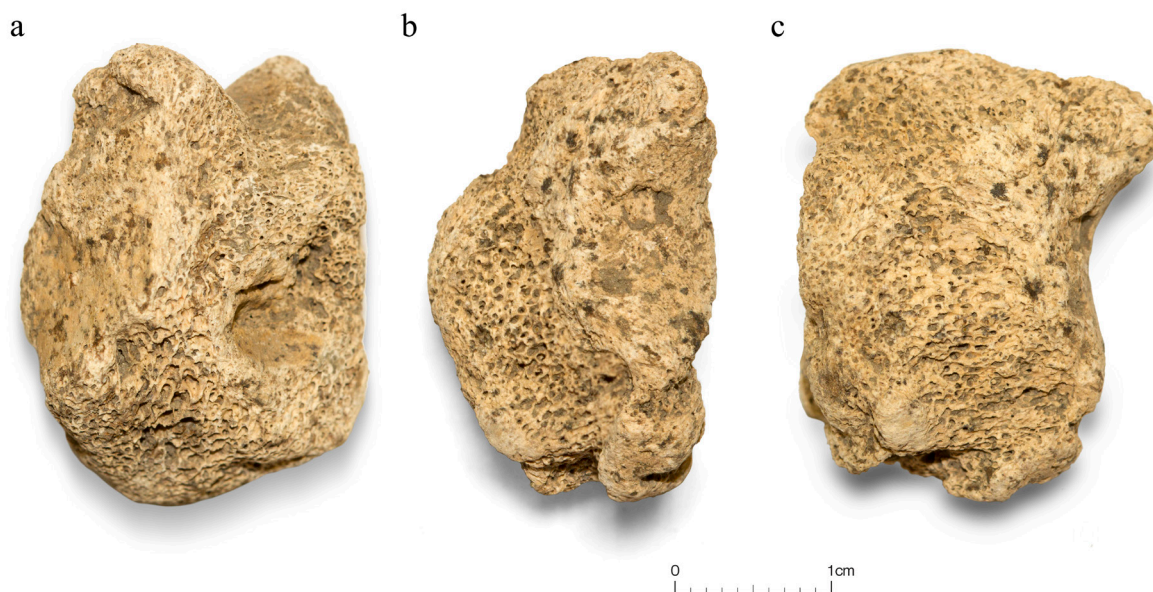
SE SU	Takson Taxon	Cranium	Maxilla	Mandibula	Dentes	Vertebrae	Costae	Scapula	Humerus	Radius	Ulna	Carpalia	Pelvis	Femur	Tibia	Fibula	Astragalus	Indeterminatus
1134	<i>Bos taurus</i>	1		1	4							1						
	<i>Capra hircus</i>			1						1								
	Caprinae				10					1			1		1		1	
	<i>Sus</i> sp.								2		1							
	<i>Canis familiaris</i>				1	3?			1	1			1	2				
	<i>Homo sapiens</i>													1				
	Indeterminatus							5	1									
1135	<i>Bos taurus</i>								1	1								
	<i>Capra hircus</i>			1														
	Caprinae								2						1			
	<i>Sus</i> sp.	1	1						1						1	1		
	<i>Canis familiaris</i>												1		2			
	Indeterminatus																	

Tabela 6. Kostni ostanki iz drugega in erozije tretjega nasutja gomil (SE 1135 in 1134). Količina ostankov je podana kot število določenih primerkov (NISP; Grayson 1984, 17–26).

posegom v omenjeni grob in torej možnostjo kontaminacije je spričo izrazito nizke klavne starosti najdbo smiselno povezati prav s prazgodovinskim pokopom. Trije ostanki zelo mladih domačih živali so bili sicer odkriti tudi v sočasnih naselbinskih plasteh s Tribune, vendar je tam izkopano arheozoološko gradivo neprimerno bogatejše (N = 8898; Toškan, Dirjec 2013).

V plasti drugega nasutja gomil (SE 1135) in erozije tretjega nasutja (SE 1134) je bilo odkritih 49 oz. 78 odlomkov kosti in zob; taksonomsko je opredeljivih 14 oz. 35 kosov (tab. 6). Nabor zastopanih

živalskih vrst je v obeh primerih enak, podobni pa so tudi njihovi deleži. Med ostanki drobnice je mogoče z gotovostjo ugotoviti le prisotnost koze (*Capra hircus*), zastopane z levo in desno polovico spodnje čeljustnice, ki sta zaradi podobne velikosti in stopnje obrabe zob najbrž pripadali isti živali (tab. 4–5). Dvanajst ostankov psa (*Canis familiaris*) je mogoče pripisati najmanj trem različnim živalim, kar je razmeroma veliko. Za primerjavo: med že omenjenimi skoraj 9000 živalskimi ostanki s Tribune je bilo psom in eventualno volkovom pripisanih le 22 kosti

Slika 10. Leva skočnica (*astragalus*) drobnice (SE 1134): a – dorzomedialni pogled. Leva komolčnična zapestnica (*os carpi ulnare*) goveda (SE 1134): b – laterodistalni pogled; c – lateralni pogled (foto: T. Valoh).

Slika 11. Odlomek diafize desne stegenenice človeka iz erozijske plasti tretjega nasutja gomil (SE 1134). Detajl prikazuje serijo poškodb antropogenega nastanka (foto: T. Valoh).

najverjetneje zgolj desetih različnih osebkov (Škvor Jernejčič, Toškan 2018).

Smrtnosni profil za posamezno vrsto je izpostavil prisotnost (zelo) mladih živali, kakor tudi odraslih

osebkov (tab. 4). Najnižjo povprečno klavno starost kažejo prašiči, najvišjo drobnica. Izmed sedmih ostankov goveda so štirje telečji in prav vsi bi lahko pripadali isti živali. Vse najdbe psov so bile pripisane nad pol leta starim primerkom (tab. 4).

Med živalskimi ostanki iz tretjega nasutja gomil (SE 1134) velja posebej omeniti skočnico drobnice in komolčnično zapestnico goveda, saj sta to edini izrazi-teje obrušeni/okrušeni najdbi iz prazgodovinskih kontekstov tega najdišča (sl. 10). Poškodb ne moremo z gotovostjo pripisati delovanju človeka, ni pa to izključeno (prim. Elia, Carè 2004, 82–89; Dandoy 2006). Navsezadnje sodijo zapestnice in nartnice med kompaktnije kosti sesalskega skeleta (Lyman 1999, tab. 7.6), zaradi česar so tudi trdnejše. Kostni sta torej morali biti pred odložitvijo nedvomno izpostavljeni delovanju natančneje neopredeljenih fizikalnih dejavnikov; ti bi utegnili biti antropogene narave in povezani z njuno uporabo.

V zdrsnjenem tretjem nasutju (SE 1134) gomil je bil z odlomkom desne stegenenice zastopan tudi človek (sl. 11). Na zadnji strani osrednjega dela diafize je prisotnih več poškodb umetnega nastanka. Med izkopavanji na Novem trgu sta bila sicer odkrita tudi dva najverjetneje poznoantična skeletna grobova (Drak-sler et al. 2013, 22–23), vendar primerjava stegenenice s kostmi obeh skeletnih grobov izključuje povezavo z njima. Poleg tega stopnja ohranjenosti nakazuje na njeno višjo starost.

Zbir živalskih ostankov iz erozijske plasti (SE 1133) (tab. 7), preoblikovane v latenskem/rimskem obdobju,

SE SU	Takson Taxon	Mandibula	Dentes	Axis	Scapula	Humerus	Radius	Ulna	Metacarpalia	Tibia	Astragalus	Calcaneus	Phalanx 1	Phalanx 2	Indeterminatus
1133	<i>Bos taurus</i>		2				1				1				
	<i>Ovis aries</i>													1	
	Caprinae		2												
	<i>Sus sp.</i>					2									
	<i>Canis familiaris</i>	1		1			1								
	Indeterminatus														7
1031, 1037, 1102, 1130	<i>Bos taurus</i>				1		1					1			
	<i>Ovis aries</i>											1			
	Caprinae		1			1	7		1	2			1		
	<i>Sus sp.</i>		3												
	<i>Canis familiaris</i>						1	1							
	Indeterminatus					1									26

Tabela 7. Kostni ostanki iz erozijske plasti (SE 1133) in iz antičnih plasti (SE 1031, 1037, 1102 in 1130). Pod rubriko »Caprinae« je navedeno število najdb drobnice, ki jih ni mogoče z gotovostjo pripisati niti ovci (*Ovis aries*) niti kozi (*Capra hircus*). Količina ostankov je podana kot število določenih primerkov (NISP; Grayson 1984, 17–26).

Takson Taxon	SE 1134		SE 1135		SE 1134 + 1135	
	NISP	MNI	NISP	MNI	NISP	MNI
<i>Bos taurus</i>	7	2	2	1	9	2
<i>Capra hircus</i>	2	1	1	1	3	1
Caprinae	14	1	2	1	16	1
<i>Sus</i> sp.	3	2	5	3	8	5
<i>Canis familiaris</i>	9	1	3	2	12	3

Tabela 8. Pogostnost ostankov posameznih taksonov znotraj plasti drugega in tretjega nasutja gomil (SE 1134 in 1135), izraženih kot število določenih ostankov (NISP; Grayson 1984, 17–26) in najmanjše število osebkov (MNI; Grayson 1984, 27–48).

je po taksonomski sestavi zelo podoben že predstavljenemu prazgodovinskemu gradivu (glej tab. 2–3, 6). Razmeroma dobro je zastopan pes, zanimiva pa je tudi najdba goveje skočnice s podobnimi poškodbami kot pri skočnici drobnice in komolčnični zapestnici goveda iz tretjega nasutja gomil (SE 1134) (sl. 10). Možno je torej, da vsaj (ta) del ostankov izvira iz nasutij obeh gomil, kar bi mu dajalo kulturni značaj. Ključna starost in velikost kosti takšni razlagi ne nasprotujeta (tab. 4–5).

Za antične plasti je značilen znaten porast deleža drobnice, dobra zastopanost goveda in domačega prašiča ter skorajšnja odsotnost psa. Obe pasji najdbi sta namreč pripadali isti živali, medtem ko je treba ovčje/kozje ostanke pripisati najmanj štirim, prašičje in goveje pa najmanj dvema različnima osebkom. Najmanjša širina diafize pasje koželjnice znaša 20,0 mm, kar pomeni, da je bil ta pes znatno večji od zgoraj predstavljenih prazgodovinskih primerkov (tab. 5; glej tudi Škvor Jernejčič, Toškan 2018, tab. 4) in bliže povprečju za lokalne rimskodobne pse (v višrju ok. 50 cm, prim. Bökönyi 1984, 203–224).

O pogrebnih običajih na najdišču pričajo predvsem kosti med gomilama, odložene na nivoju njune gradnje (sl. 6), medtem ko so se tiste iz zdrsnjenega tretjega nasutja in plasti erozije (SE 1134 in 1133) med gomilama prvotno verjetno nahajale na/v njihovih plaščih. Rezultati poskusnega grupiranja živalskih ostankov po kriteriju domnevne pripadnosti isti živali kažejo, da je med polzenjem plaščev gomil in/ali zatem lahko prihajalo do mešanja med drugim in tretjim nasutjem, ki pa je bilo po svojem obsegu skromno (tab. 8). Z izjemo odlomkov nadlahtnice in koželjnice iz erozije tretjega nasutja (SE 1134), ki na podlagi njune velikosti verjetno pripadata dvema različnima živalma (glej tab. 5), bi namreč vse druge pasje ostanke iz te plasti lahko pripisali istemu osebku. Vendar pa nobeden izmed teh ostankov, razen morda podočnik ali katero od repnih vretenc, ni pripadal isti živali kot odlomek medenice iz drugega nasutja (SE 1135). Podobno kažejo tudi ostanki prašiča, saj nobenega izmed

ostankov te vrste iz drugega nasutja (SE 1135) ni mogoče pripisati isti živali kot katero koli izmed prašičjih najdb v eroziji tretjega nasutja (SE 1134) (tab. 8). Ta ugotovitev omogoča pridobitev celovitejšega vpogleda v kriterije za izbor žrtvovanih živali v okviru lokalnih pogrebnih (in drugih?) obredov. Poseben komentar zaslužita predvsem prašič in pes, ki sta med analiziranimi najdbami iz prazgodovinskih plasti Novega trga najbolj zastopani vrsti (tab. 6–8).

Ostanki prašiča so bili na obravnavani lokaciji odkriti še v dveh izmed treh grobov (tab. 2–3) in v centralnem grobu gomile 1002 s Kongresnega trga (neobjavljeno)²⁸, na Dvorišču SAZU pa predstavljajo najpogosteje dokumentirano živalsko vrsto nasploh, tako v KŽG kot halštatskih grobovih (tab. 9; glej tudi Gruškovnjak 2016c, 155–160, 377, sl. 3.2; Toškan 2017a, 193–195, tab. 4). Na Novem trgu so zastopane dolge kosti okončin, ki zaradi prisotnosti posameznih sledi urezov verjetno predstavljajo ostanek pogrebnih poedin oz. grobnih popotnic, kakor tudi čeljustnice in lobanja.

Na jugovzhodnoalpskih grobiščih pozne bronzne in starejše železne dobe ima izbor skeletnih elementov psa izrazit kulturni podton. Tako so bila na Dvorišču SAZU odkrita tri sežgana repna vretenca (grob 181) in penilna kost (grob 275), na dolenskih grobiščih pa več posameznih izoliranih podočnikov (Gruškovnjak 2016a, 230–235; isti 2016c, 161, 332, 375–379, 386, sl. 2.2.3, 2.3.57, 3.2; Škvor Jernejčič, Toškan 2018, tab. 1). Tri repna vretenca in podočnik so bili najdeni tudi na Novem trgu, kjer sicer prevladujejo odlomki dolgih kosti okončin brez sledi urezov ali očitnejše razdrobljenosti, ki bi jih lahko razložili z načrtnim ravnanjem tedanjih ljudi. Zanimivi analogiji predstavljata najdba pasje stegnence iz plasti nad centralnim grobom gomile 1003 s Kongresnega trga in skupek pasjih kosti s Tribune

28 Omembo neobjavljenega podatka so odobrili naročnik analize (M. Črešnar) in izkopavalci (MGML ter Arhej d. o. o.), za kar se jim zahvaljujemo. Taksonomsko opredelitev živalskih kosti je opravil B. Toškan.

Takson Taxon	Število grobov Number of graves
<i>Bos taurus</i>	9
Caprinae	13
<i>Sus</i> sp.	15
<i>Cervus elaphus</i>	2
<i>Canis familiaris</i>	3
<i>Equus caballus</i>	1
Pisces	2

Tabela 10. Število grobov s taksonomsko opredeljenimi živalskimi ostanki z grobišča Dvorišče SAZU. Prikazani so preliminarni rezultati analize²⁹ arheozoološkega gradiva, ki sta ga v letih 1954, 1964–65, 1971 in 1974 izkopala Stare (Stare 1954) in Puš (Puš 1971; isti 1982).

(gradbena faza II oz. Ha B1/B2), ki ga prav tako sestavljajo dolge kosti odrasle živali. Pri slednjem gre za enega izmed štirih tam odkritih kontekstov s pasjimi ostanki, ki bi utegnili imeti kulturni značaj (Škvor Jernejčič, Toškan 2018) in bi torej še podkrepili specifično vlogo psov v obredjih tedanjih ljudi v tem prostoru (prim. Riedel 1977; Galik 2000; Facciolo, Tagliacozzo 2006; Kmetová 2006).

Med zanimivejše živalske najdbe z Novega trga sodijo skočnica drobnice in komolčnična zapestnica goveda (sl. 10) iz drugega in tretjega nasutja gomil ter jelenja prstnica iz groba 1003 (sl. 9). Pridajanje majhnih kosti spodnjih delov (predvsem zadnjih) nog v grobove je bil v starejši železni dobi srednje Evrope in Sredozemlja razmeroma pogost pojav (glej npr. Carè 2010; De Grossi Mazzorin, Minitti 2012; Wiesner 2013). Med tovrstnimi grobovi z Dvorišča SAZU izstopa grob 236 z 63 ohranjenimi skočnicami, osrednjimi nartnicami in petnicami štirih živalskih vrst, ki so sestavljale oblogo groba, ohranjeno le v manjšem delu³⁰, ena izmed kosti pa se je domnevno nahajala v žari (Puš 1971, 81; Škvor Jernejčič, Vinazza 2016, 49; Gruškovnjak 2016a, 146–147; isti 2016c, 194–212, sl. 2.2.24: 1; 25:1; Toškan 2017b, 155). Akumulacije nartnic in prstnic so bile ugotovljene tudi na obrednem prostoru ob robu južne skupine gomil na Habakuku pod Poštelo (neobjavljeno)³¹. Mnogoterata literatura o pomenu takšnih najdb je skoraj brez izjeme omejena na obravnavo skočnic, za katere so predlagane različne

vrste razlag (glej npr. Holmgren 2004; Perego 2010, 78–79 in tam navedena literatura). Pridane skočnice in druge kosti spodnjih delov nog so včasih obdelane, obrabljene ali ožgane (glej Elia, Carè 2004, 82–89; Wiesner 2013, 102–103; De Grossi Mazzorin, Minitti 2012, 213–214; Gruškovnjak 2016c, 200–201; Toškan 2017b, 154–155), poseben simbolni pomen pa v grobovih nosijo tudi neobdelani primerki. V našem primeru vse tri omenjene najdbe izkazujejo obrablenosti, nastale pred odložitvijo, kar lahko nemara povežemo z njihovo uporabo. Tovrstne kosti v grobovih ljubljanske skupine interpretiramo predvsem kot amulete oziroma kot kulturne ali apotropaične predmete, pri čemer je konkretna razlaga odvisna od značilnosti posameznega konteksta. Jelen, ki se na sočasnih grobiščih jugovzhodnoalpskega prostora pojavlja razmeroma redko (Škvor Jernejčič 2017, tab. 2), je v ljubljanski skupini nadpovprečno zastopan, praviloma s skočnicami z močnim simbolnim pomenom (Gruškovnjak 2016c, 193–212, 386, 397–399, 446–447, sl. 2.2.24–28; Toškan 2017b, tab. 5).

Nenavadno najdbo v okviru grobišč ljubljanske skupine predstavlja stegenica človeka iz erozijske plasti (SE 1134) tretjega plašča gomil na Novem trgu. Zaradi že omenjenih poškodb bi najdba lahko predstavljala ostanek prazgodovinskih pogrebniških obredov. Omenimo naj domnevno stavbno daritev s Tribune, kjer je bila znotraj jame za slemensko stojko ene izmed stavb gradbene faze IV (Ha B3/C0) med drugim odkrita prstnica človeka (Škvor Jernejčič, Toškan 2018). Izpostaviti velja tudi grob 9 z Molnika z žganim pokopom in skeletom 15-letnega dekleta. Kljub intaktnosti groba in relativno dobri ohranjenosti nožnih kosti je skeletu manjkala leva golenica (Puš 1984, 138, 146, sl. 7).

Pokop pod gomilo

Z izkopavanji na Novem trgu je bila na ljubljanskem grobišču ponovno potrjena prisotnost pokopa pod gomilo, na kar je bilo že večkrat opozorjeno (Puš 1971, 83; isti 1973; isti 1982, 163–165; Škvor Jernejčič, Vinazza 2016, 49). Iz opisov bolje ohranjenih primerov gomil so razvidne razlike v načinu gradnje. V primeru groba 267 je bila nad grobno konstrukcijo iz kamnitih plošč in velikih prodnikov nasuta zemlja, pomešana z žganino, s čimer je nad grobom nastala manjša zemljena gomilica (Puš 1973, 288–390, sl. 2–3; isti 1982, 113, 163, T. 63). Nad grobom 277 pa je bila postavljena prodnata gomilica iz velikih prodnikov oz. oblic, ki niso

29 Analizo je opravil B. Toškan.

30 Prvotni nabor kosti je moral biti neprimerno bogatejši.

31 Omembo neobjavljenega podatka je odobril naročnik analize in vodja izkopavanj M. Črešnar, za kar se mu zahvaljujemo. Taksonomsko opredelitev živalskih kosti je opravil B. Toškan.

bili pomešani z zemljo (Puš 1973, 390, sl. 4; isti 1982, 118, 164, T. 65)³².

Pet starejše halštatskih gomil s Kongresnega trga kaže, da so bili grobovi prekriti z oblogo iz prodnikov in z zemljenim nasipom ali zemljenim nasipom z večjimi prodniki. Od gomil na Dvorišču SAZU odstopajo po prisotnosti tudi več žganih grobov, večjih dimenzijah in predvsem prisotnosti obodnih jarkov (Gaspari 2014a, 82, sl. 80; Gaspari et al. 2015, 130, sl. 2–3, preglednica 1). Na Novem trgu sta bili gomili sestavljeni iz treh različnih nasutij, pri čemer je bilo tretje oz. vrhnje nasutje izdelano iz velikih prodnikov oz. oblic, pomešanih z zemljo in žganino.

Ta lokalna raznolikost v gradnji gomil je opazna tudi pri žganih pokopih pod gomilami ali grobljami na širšem območju ljubljanske skupine (glej Škvor Jernejčič 2017, 139–143, sl. 11). Na Bledu so med različnimi načini pokopa prisotne tudi manjše zemljene ali kamnite groblje oz. gomilice (Gabrovec 1960, 38–41), z blejskimi kamnitimi grobljami pa sta primerljiva tudi dva pokopa iz Mengša (Gabrovec 1965, 97, op. 20, T. 1–2). V Kranju so izpričane zemljeno-prodnate gomile z več pokopi, ki so se v primeru Vile Prah nahajali v kamniti grobni kamri (Škvor Jernejčič 2017, 139). Med zemljenimi gomilami na Vrtnjaku nad Tupaličami je poznana gomila s centralno grobno kamro in več naknadnimi pokopi okoli nje (Vojaković 2008; Valič 1981, 229; isti 1995, 12), medtem ko zemljene gomile na Godeško-Reteških dobravah pri Škofji Loki kažejo na samostojne pokope pod gomilo, brez grobne jame, v nekaterih primerih s kamnito konstrukcijo (Ramšak 2009, 39–47, 53–55).

Zaključek

Raziskave na Novem trgu so ponovno potrdile prisotnost pokopa pod gomilo na ljubljanskem grobišču.

Raziskani so bili trije žgani grobovi, nad dvema pa sta bili postavljeni gomili iz treh različnih nasutij. Na terenu sta bili gomili vidni vse do rimskega obdobja, ko je prišlo do njunega ropanja, delne izravnave in nasipavanja terena za hodne površine, s čimer sta izginili iz vidne okolice. Zaradi ropanja je časovna opredelitev grobov otežena, saj vse prazgodovinske najdbe v zasipih roparskih jam niso nujno ostanki prvotnih grobnih pridatkov. Najbolj zanesljiv kontekst predstavljajo ostanki živalskih kosti in posod, odloženi v prostoru med gomilama na površini njune gradnje. Ker so bile najdbe prekrite s plastjo drugega nasutja gomil, se zdi verjetno, da so bile odložene ob gradnji gomil, ki bi jo tako lahko umestili v čas Ha C2–D1.

Živalski ostanki v povezavi s keramičnimi posodami na tleh med obema gomilama prinašajo nove podatke o obredju, ki se je odvijalo ob pogrebu ali ob grobu. S tovrstnim obredjem pa so verjetno povezane tudi kosti v erozijskih plasteh nasutij gomil. Živalski ostanki potrjujejo velik pomen prašiča, ki je opazen tudi v grobovih Dvorišča SAZU, medtem ko mečejo novo luč na pomen psa, ki je bil v grobovih doslej redko prepoznan. Dopolnjena je tudi slika o fenomenu nartnic in prstnic kot kosti oz. predmetov s posebnim pomenom ter o simbolni in kulturni vlogi jelena v okviru ljubljanskega grobišča in ljubljanske skupine.

Zahvala

Za odstop gradiva in terenskih podatkov se zahvaljujemo Muzeju in galerijam mesta Ljubljane, Konservatorskemu središču Ščit ter Skupini Stik. Za posvetovanja, pomoč in nasvete pri obdelavi podatkov in najdb ter pripravi prispevka se zahvaljujemo Mateju Drakslerju, Alenki J. Berdnik, Gregorju Babiču, Mancu Vinazza, Mileni Horvat, Andreju Gaspariju, Petri Vojaković in Brini Škvor Jernejčič.

32 Podobno morda tudi: grobovi 89, 90, 203, 274, 285, 289 (Puš 1971, 60; isti 1982, 117, 122, 164–165, T. 64; 66–67; Škvor Jernejčič 2014b, 42–43, 117, 126, 128, sl. 13.10, 13.49, 13.59–60). V morebitnem primeru gomilice nad grobom 116 pa bi šlo za nasutje peska z majhnimi prodniki (glej Škvor Jernejčič 2014b, 54; Škvor Jernejčič, Vinazza 2016, 49). Pri velikih prodnikih gre verjetno za posebno namensko izbiro te vrste gradbenega materiala, v zvezi s čimer velja izpostaviti omembo, da rečni prodnati nanosi na Dvorišču SAZU niso vsebovali velikih prodnikov (Stare 1954, 12; glej tudi geološka podlaga na tab. 1).

Katalog najdb³³

Tabla 1

Grob 1003
SE 1030a–b

1. Odlomek okrašene sklede/skodelice.

Sestava: finoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka; okras: odtisi šila; žganje: nepopolno oksidacijsko; barva: zunanja površina rjava (7.5YR 4/3), notranja močno rjava (7.5YR 4/6). Kv.: 1/C07. Premer ustja 8,8 cm; višina 3,3 cm (1 odl./3 g).

2. Odlomek sklede.

Sestava: drobnoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka; žganje: redukcijsko; barva: zunanja površina zelo temno siva (10YR 3/1), notranja črna (10YR 2/1). Kv.: 1/C07. Premer ustja 14 cm; višina 4,8 cm (3 odl./36 g).

3. Odlomek dna in ostenja posode.

Sestava: drobnoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka in luknjičasta; žganje: nepopolno oksidacijsko; barva: zunanja in notranja površina sivo rjavi (10YR 5/2) z blede rjavimi (10YR 6/3) in rdeče rumenimi (5YR 6/6) lisami. Kv.: 1/C07. Premer dna 12,5 cm; višina 4 cm (1 odl./57 g).

4. Odlomki okrašenega ostenja posode.

Sestava: zelo finoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka; okras: vrezani šrafirani trikotniki in cikcak, zapolnjeni z belo inkrustacijo; žganje: redukcijsko; barva: zunanja površina zelo temnosiva (10YR 3/1), notranja rjava (10YR 4/3). Kv.: 1/C07. Vel.: 16–14,4 cm; višina 4,6 cm (6 odl./31 g).

5. Odlomki okrašenega ostenja posode.

Sestava: finoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka; okras: aplicirano rebro, razčlenjeno z odtisi prstov in vrezan cikcak s sledovi bele inkrustacije;

žganje: oksidacijsko, v končni fazi redukcijsko; barva: zunanja površina temno sivo rjava (10YR 4/2), notranja rjava (7.5YR 5/4). Kv.: 1/C07. Vel.: 5a – 6,9 × 9,5 cm; 5b – 4,9 × 5,7 cm; 5c – 3,6 × 3,6 cm; 5d – 10,5 × 8,7 cm (39 odl./814 g).

Drugo: odlomki približno osmih različnih prazgodovinskih posod³⁴ (55 odl./1070 g), živalske kosti (tab. 2), sežgane kosti (tab. 2), *odlomki rimske amfore, dveh posod in gradbenega materiala (8 odl./177 g).

Tabla 2

Grob 1004
SE 1036

1. Odlomek tordirane bronaste ovratnice ali zapestnice. Kv.: 1/C06. Vel.: ohr. dolžina 3,4 cm; presek 0,3 cm.

2. Odlomki sklede/skodelice.

Sestava: finoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka; žganje: nepopolno oksidacijsko; barva: zunanja in notranja površina zelo temno siva (10YR 3/1). Kv.: 1/C06. Premer ustja 11,2 cm; premer dna 5 cm; višina 5,4 cm (2 odl./4 g).

3. Odlomek sklede/skodelice.

Sestava: finoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: gladka; žganje: nepopolno oksidacijsko; barva: zunanja površina zelo temno siva (10YR 3/1), notranja temno sivo rjava (10YR 4/2). Kv.: 1/C06. Premer ustja 8,7 cm; višina 3,4 cm (1 odl./4 g).

4. Odlomek okrašenega ostenja posode.

Sestava: zelo finoizrnat; izdelava: prostoročna; površina: polirana pred žganjem; okras: odtisi šila s sledovi bele inkrustacije, vodoraven žleb; žganje: stihijsko; barva: zunanja površina zelo temna sivo rjava (10YR 3/2), notranja zelo temno siva (10YR 3/1). Kv.: 1/C06. Vel.: 2,6 × 4,1 cm; premer rek. najširšega oboda 19,6 cm (1 odl./9 g).

³³ V katalogu so najprej navedene prazgodovinske najdbe in nato rimske, ki so pred opisom in ob številki v tablah označene z zvezdico (*). Ob koncu kataloških opisov keramičnih najdb so o njih navedeni količinski podatki (skupno število odlomkov iste posode/njihova skupna teža v gramih). Tehnologija keramike je bila izdelana po Horvat 1999. Izris najdb je opravila Manca Omahen. Najdbe hrani Muzej in galerije mesta Ljubljane.

³⁴ Izpostavljam z večjim številom odlomkov (27 odl./639 g) zastopano veliko posodo, verjetno žaro, žgano redukcijsko, v končni fazi oksidacijsko.

5. Odlomek okrašenega ostenja posode.

Sestava: zelo fino zrnata; izdelava: prostoročna; površina: polirana; okras: vrezani večtračni trikotniki; žganje: redukcijsko; barva: črna (10YR 2/1) z rjavo (10YR 4/3) liso na zunanji površini. Kv.: 1/C06. Vel.: 2,3 × 3,9 cm (1 odl./6 g).

6. Odlomek okrašenega ostenja posode.

Sestava: zelo fino zrnata; izdelava: prostoročna; površina: polirana; okras: vrezani šrafirani trikotniki; žganje: redukcijsko; barva: zunanja površina zelo temno siva (10YR 3/1), notranja črna (10YR 2/1). Kv.: 1/C06. Vel.: 3,6 × 3,3 cm (1 odl./7 g).

7. Odlomek ročaja posode.

Sestava: drobnozrnata; izdelava: prostoročna; površina: gladka; žganje: nepopolno oksidacijsko; barva: rjava (10YR 4/3). Kv.: C/106. Vel.: 3,1 × 4 cm (1 odl./29 g).

8. Odlomek ročaja posode.

Sestava: fino zrnata; izdelava: prostoročna; površina: gladka; žganje: nepopolno oksidacijsko, odlomek je prežgan; barva: površina rdečkasto rjava (5YR 5/4). Kv.: 1/C06. Vel.: 2,8 × 2,5 cm (1 odl./12 g).

9. Odlomki uteži.

Sestava: fino zrnata; izdelava: prostoročna; površina: gladka; žganje: stihijsko; barva: površina rumeno rdeča (5YR 4/6) z rjavo (7.5YR 5/4) liso. Kv.: 1/C05. Vel.: 10 × 4,4–2,2 cm (37 odl./62 g).

10. *Odlomek sigilatnega krožnika.

Sestava: zelo fino prečiščena masa; izdelava: v kaplupu; dodelava površine: na gladko površino nanosen karminasto rdeč (2.5YR 4/6) premaz, ki je na notranji strani poliran; žganje: oksidacijsko; barva: žgana glina pod premazom je rožnata (5YR 7/4). Kv.: 1/C06. Premer ustja 23,8 cm; višina 2,3 cm (1 odl./8 g).

11. *Odlomki okrašenega ostenja.

Sestava: fino zrnata; izdelava: na vretenu; dodelava površine: gladka; okras: metličenje; žganje: redukcijsko, v končni fazi oksidacijsko; barva: zunanja površina rjava (10YR 5/3), notranja sivo rjava (10YR 5/2). Kv.: 1/C06. Vel.: 3,5 × 5,5 cm (2 odl./14 g).

Drugo: odlomki okoli štiriindvajsetih prazgodovinskih posod³⁵ (55 odl./419 g); živalske kosti (tab. 3); sežgana

35 Izstopajo odlomki (15 odl./104 g) vsaj desetih reoksidacijsko žganih posod. Na dveh izmed njih so bili ohranjeni sledovi črne-

kost (tab. 3); * odlomki okoli treh različnih rimskih posod (4 odl./11 g).

Tabla 3

Grob 1005

SE 1121

1. *Odlomek roba ustja posode.

Sestava: zelo fino zrnata; izdelava: na vretenu; dodelava površine: glajenje; žganje: oksidacijsko; barva: zunanja in notranja površina rumenkasto rjavi (5YR 5/6). Kv.: 1/C04. Premer ustja 23,8 cm; ohr. višina 2,7 cm (1 odl./9 g).

Drugo: kos železa, kv.: 1/C04, vel.: 2 × 1,5 × 1,3 cm; odlomki 11–13 prazgodovinskih posod³⁶ (27 odl./263 g).

SE 1039

2. Odlomek ustja posode.

Sestava: zelo fino zrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: poliranje; žganje: oksidacijsko, v končni fazi redukcijsko; barva: zunanja površina zelo temno siva (10YR 3/1), notranja svetlo rjava (7.5YR 6/4). Kv.: 1/C04. Premer ustja 14 cm; višina 2,5 cm (1 odl./5 g).

3. Odlomek dna posode.

Sestava: fino zrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: glajena; žganje: redukcijsko, v končni fazi oksidacijsko; barva: zunanja površina rumeno rdeča (5YR 5/6), notranja rdeče rjava (5YR 4/4). Kv.: 1/C04. Premer dna 13,5 cm; višina 2,8 cm (2 odl./77 g).

4. Odlomki okrašenega ostenja posode.

Sestava: fino zrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: poliranje; okras: aplicirano rebro, razčlenjeno z odtisi prstov, v sredi katerih so odtisi nohtov; žganje: oksidacijsko, v končni fazi redukcijsko; barva: zunanja površina črna (10YR 2/1), notranja temno

ga premaza, enkrat na zunanji, drugič na notranji površini (glede premazov na posodju ljubljanskega grobišča glej Puš 1977; Hadži, Cvek 1977).

36 Izstopajo ostanki večje posode, žgane oksidacijsko in v končni fazi redukcijsko, ki ima na notranji površini ohranjene sledi črnega premaza (2 odl./47 g). Njej ustrezajoči kosi so prisotni tudi v SE1039 (13 odl./182 g). Sledovi črnega premaza so bili ohranjeni tudi na zunanji površini odlomkov večjih posod/večje posode (10 odl./102 g), žganih z reoksidacijskim postopkom. Slednjim ustrezajoči odlomki so v večjem številu ležali tudi na površini plasti SE 1117 (pripisani SE 1039; 21 odl./413 g). Nekateri izmed njih gotovo pripadajo isti posodi kot dno (T. 3: 3).

rjava (7.5YR 3/2). Kv.: 1/C05. Vel.: 6,1 × 5,4 cm (3 odl./62 g).

Drugo: odlomki desetih do dvanajstih prazgodovinskih posod³⁷ (43 odl./730 g); živalska kost (tab. 5).

SE 1135

5. Odlomek roba ustja posode.

Sestava: finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: poliranje; žganje: stihijsko; barva: zunanja površina črna (10YR 2/1) z zelo temno sivo rjavo (10YR 3/2) liso, notranja zelo temno siva (10YR 3/1) z rjavo (10YR 4/3) liso. Kv.: 1/C05. Premer ustja 22 cm; višina 2,6 cm (1 odl./8 g).

6. Odlomek ustja posode.

Sestava: finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: zunanja poliranje, notranja glajenje; žganje: nepopolno oksidacijsko; barva: zunanja površina črna (10YR 2/1), notranja zelo temno siva (10YR 3/1). Kv.: 1/C05. Premer ustja 24,6 cm; višina 2,6 cm (1 odl./14 g).

7. Odlomek dna posode.

Sestava: drobnžrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: glajenje; žganje: redukcijsko, v končni fazi oksidacijsko; barva: zunanja površina rjava (7.5YR 4/4), notranja ni ohranjena. Kv.: 1/C05. Premer dna 9,6 cm; višina 2,8 cm (1 odl./19 g).

8. Odlomek posode.

Sestava: finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: glajenje; žganje: oksidacijsko, v končni fazi redukcijsko; barva: zunanja površina zelo temno siva (10YR 3/1), notranja rjava (7.5YR 5/4). Kv.: 1/C05. Premer dna 13,2 cm; višina 4,7 cm (1 odl./39 g).

9. Odlomek ostenja posode z držajem.

Sestava: finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: glajenje; žganje: nepopolno oksidacijsko; barva: zunanja površina rjava (7.5YR 5/4), notranja zelo temno siva (7.5YR 3/1). Kv.: 1/C05. Vel.: 3,2 × 3,6 cm (1 odl./11 g).

Tabla 4

Mejna površina med SE 1137 in SE 1135.

1. Odlomki okrašenega stožčastega vratu.

Sestava: finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: poliranje; okras: vodoravne kanelure po celotni površini; žganje: oksidacijsko, v končni fazi redukcijsko; barva: zunanja površina zelo temno siva (10YR 3/1), notranja rumeno rjava (10YR 5/6). Kv.: 1/C05. Premer vratu 39–33,5 cm; višina 14,8 cm (12 odl./279 g).

2. Odlomki okrašenega pitosa.

Sestava: finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: zunanja poliranje, notranja glajenje; okras: navpične kanelure in modelirano rebro, razčlenjeno z odtisi šila; žganje: oksidacijsko, v končni fazi redukcijsko; barva: zunanja površina črna (10YR 2/1) s temno sivo (10YR 4/1) liso, notranja rumeno rjava (10YR 5/4) z rumeno rjavo (5YR 5/6) liso. Kv.: 1/C05. Premer največjega oboda 50 cm, višina 19,9 cm (27 odl./522 g).

Drugo: odlomki približno devetnajstih prazgodovinskih posod (25 odl./229 g); živalske kosti (tab. 6)

Tabla 5

SE 1134

1. Odlomki amfore.

Sestava: finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: glajenje; žganje: nepopolno oksidacijsko; barva: zunanja površina temna sivo rjava (10YR 4/2), notranja rjava (10YR 5/3). Kv.: 1/C05. Premer ustja 13,8 cm; višina 7,1 cm (4 odl./85 g).

2. Odlomki dna (2b) in okrašenega ostenja (2a) posode.

Sestava: finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: glajenje; okras: aplicirano rebro, razčlenjeno z odtisi prstov; žganje: oksidacijsko, v končni fazi redukcijsko; barva: zunanja površina zelo temno siva (10YR 3/1), notranja rjava (10Y 5/3). Kv.: 1/C05. Vel.: 2a – 12,8 × 10 cm; 5,6 × 3,3 cm; 2b – rekonstruiran premer dna 18,3 cm; ohranjena višina 3,8 cm (35 odl./645 g).

3. Utež.

Sestava: finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: glajenje; žganje: nepopolno oksidacijsko;

³⁷ Glej op. 37.

barva: površina svetla rumeno rjava (10YR 6/4) s sivo (10YR 5/1) liso. Kv.: 1/C06. Vel.: 8,5 × 7,6–1,6 cm, teža 204 g.

4. Odlomek dna posode.

Sestava: finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: poliranje; žganje: stihijsko; barva: zunanja površina zelo temno siva (10YR 3/1), notranja črna (10YR 2/1). Kv.: 1/C05. Premer dna 6,8 cm; višina 1,5 cm (1 odl./5 g).

5. Odlomek roba ustja in ostenja posode.

Sestava: finožrnata; izdelava: na vretenu; dodelava površine: zunanja glajenje, notranja brisanje; žganje: oksidacijsko; barva: zunanja površina rdeče rumena (7.5YR 6/6) z rdečo (2.5YR 5/6) liso, notranja rdeče rumena (7.5YR 6/6). Kv.: 1/C05. Premer ustja 15,4 cm; višina 3,1 cm (1 odl./9 g).

Drugo: odlomki okoli 22 prazgodovinskih posod (39 odl./386 g); *odlomek rimske posode s tankimi stenami (1 odl./1 g); živalske kosti (tab. 6).

SE1133

6. Odlomki dna posode.

Sestava: drobnožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: glajenje; žganje: stihijsko; barva: zunanja površina je zelo temno siva (10YR 3/1) z rjavkasto rumenimi (10YR 6/6) in močno rjavimi (7.5YR 3/4) lisami, notranja sivo rjava (10YR 5/2). Kv.: 1/C05. Premer dna 12,2 cm; višina 2,8 cm (1 odl./15 g).

7. Odlomki okrašenega ostenja posode.

Sestava: zelo finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: poliranje; okras: modelirano rebro in slikanje; žganje: redukcijsko in v končni fazi oksidacijsko; barva: zunanja površina poslikana z zelo temno sivim (10YR 3/1) in rdečim (2.5YR 4/6) premazom, notranja površina svetleče črn (10YR 2/1)

premaz. Kv.: 1/C05. Premer 19,5–18,8 cm; višina 3 cm (1 odl./5 g).

8. Odlomki okrašenega ostenja posode.

Sestava: finožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: glajenje; okras: vodoraven žleb; žganje: nepopolno oksidacijsko; barva: zunanja površina svetlo rdečkasto rjava (5YR 6/4), notranja rdeče rumena (5YR 6/6) s sledovi črnega (10YR 2/1) premaza. Kv.: 1/C05. Vel.: 2,7 × 2,4 cm (4 odl./9 g).

9. *Odlomki okrašenega ostenja posode.

Sestava: drobnožrnata; izdelava: prostoročna; dodelava površine: glajenje; okras: metličenje in žlebljenje; žganje: nepopolno oksidacijsko; barva: zunanja površina zelo temno siva (10YR 3/1), notranja rjava (10YR 4/3). Kv.: 1/C05. Vel.: 3,2 × 2,6 cm (6 odl./44 g).

10. Odlomki bronaste žice. Kv.: 1/C05. Vel.: dolžina 2,5 cm, debelina 0,3 cm.

Drugo: odlomki približno 10 prazgodovinskih posod (16 odl./208 g); *odlomki treh rimskih posod (3 odl./15 g); odlomek železnega predmeta³⁸. Vel.: dolžina 6 cm.

Tabla 6

SE1133

1. Železen meč.

Dolžina 45,7 cm, dolžina rezila 30,2 cm, širina rezila 4,8 cm, dolžina branika 2,2 cm, širina branika 1,2–3,5 cm, dolžina nastavka za ročaj 13,4 cm, širina nastavka za ročaj 1 × 1 do 0,6 × 0,7 cm, teža po konservaciji 231,3 g.

Drugo: živalske kosti (tab. 7).

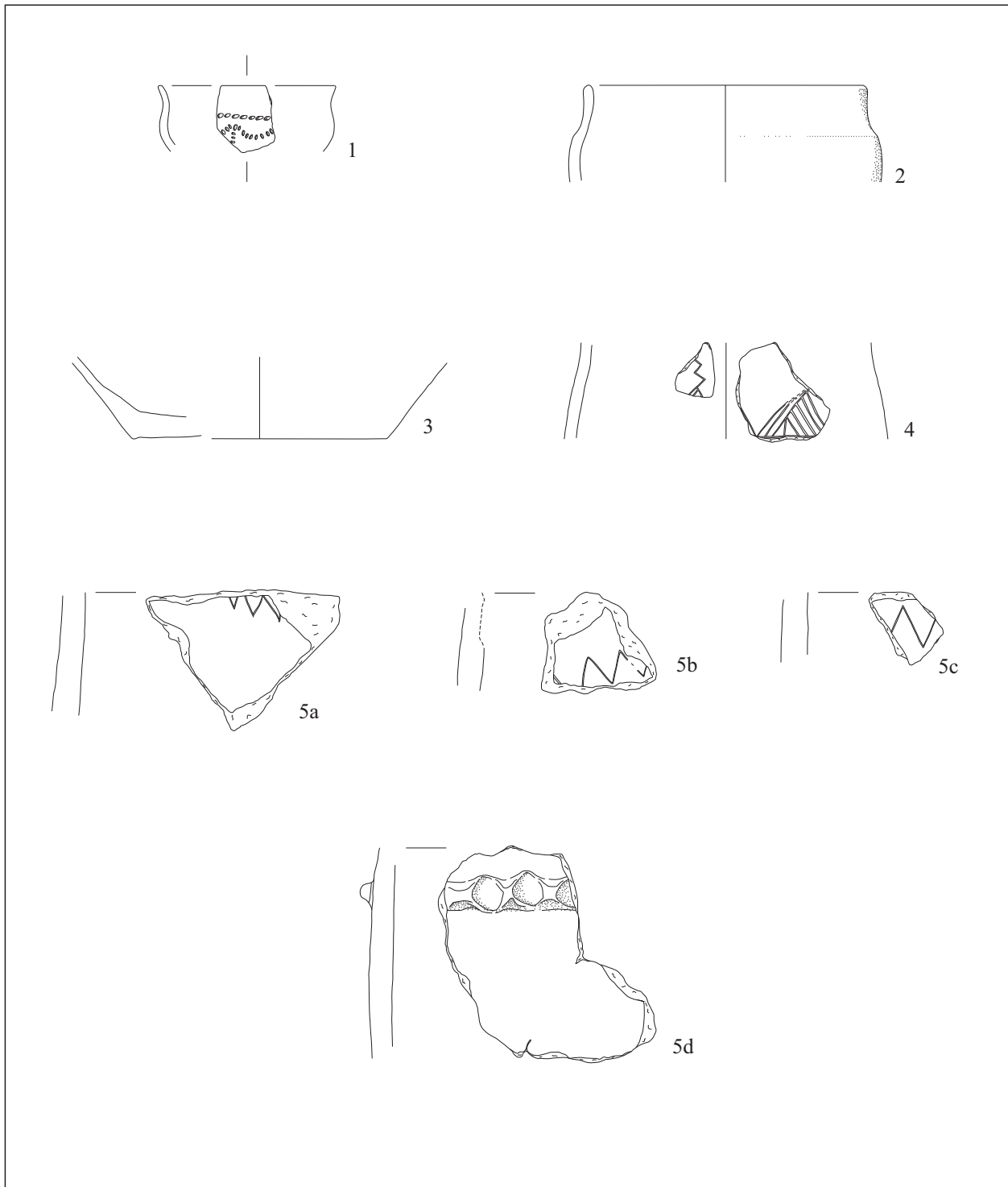

Tabla 1. Grob 1003. SE 1030. Vse keramika. M. = 1 : 3.

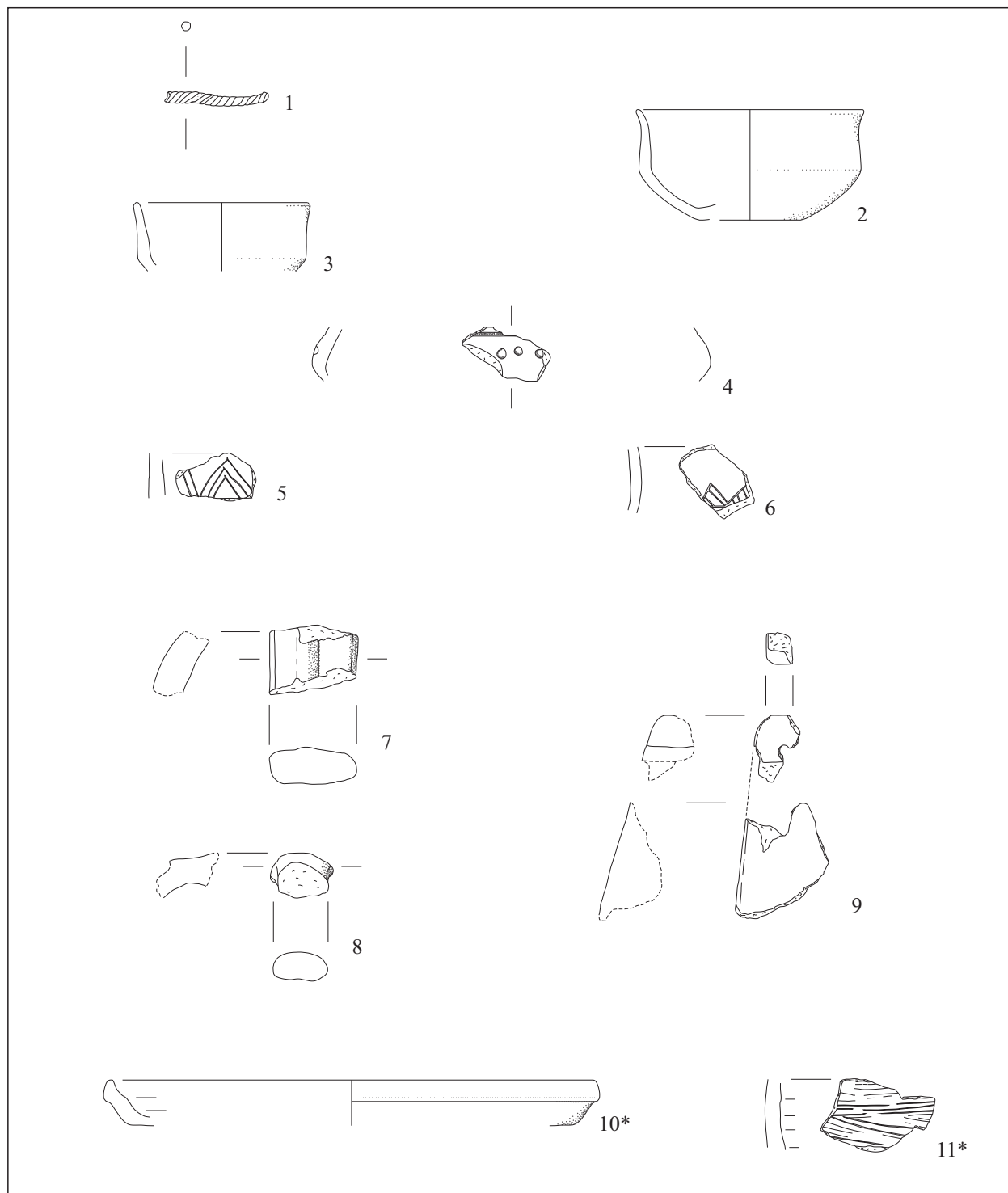

Tabla 2. Grob 1004. SE 1036. 1- bron; 2-9 - keramika. M. 1 = 1 : 2; ostalo 1 : 3.

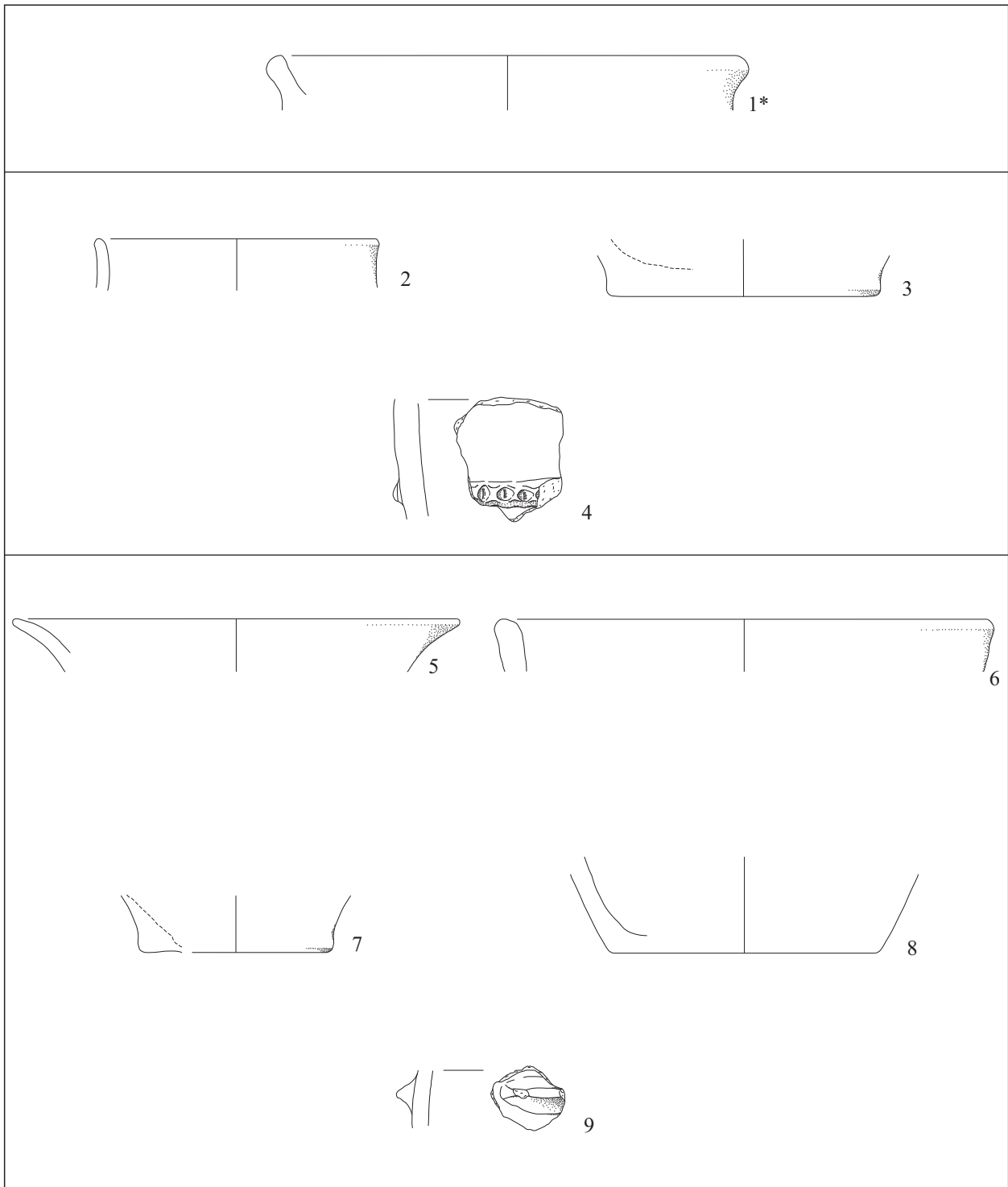

Tabla 3.1 - grob 1005, SE 1121; 2-4 - grob 1005, SE 1039; 5-9 - SE1135. Vse keramika. M. = 1 : 3.

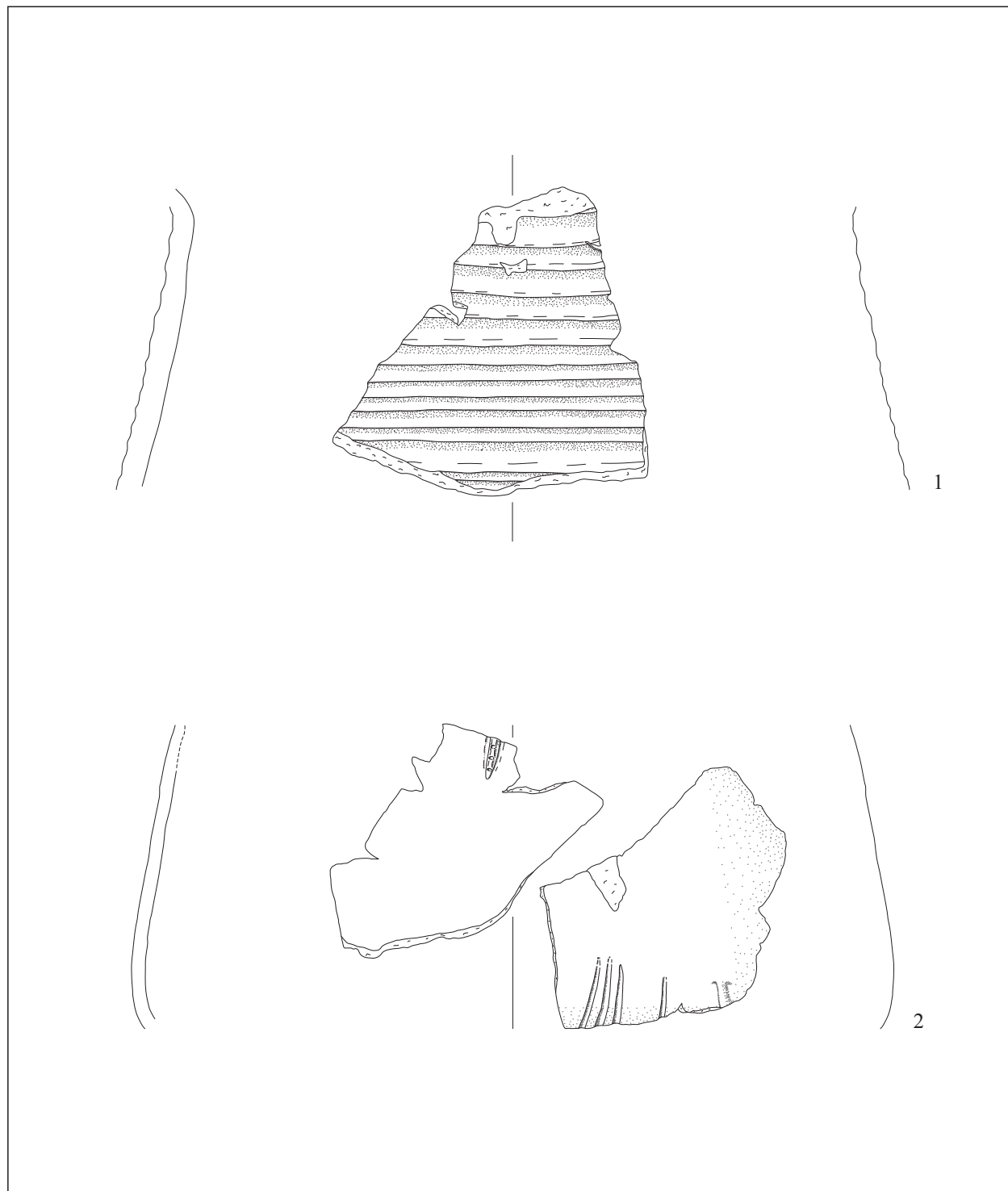

Tabla 4. Mejna površina med SE 1137 in SE 1135. Vse keramika. M. 1 = 1 : 3; M. 2 = 1 : 4.

Tabla 5. 1–5 - SE 1134; 6–10 - SE1133. 1–9 - keramika; 10 - bron. M. 10 = 1 : 2; ostalo 1 : 3.

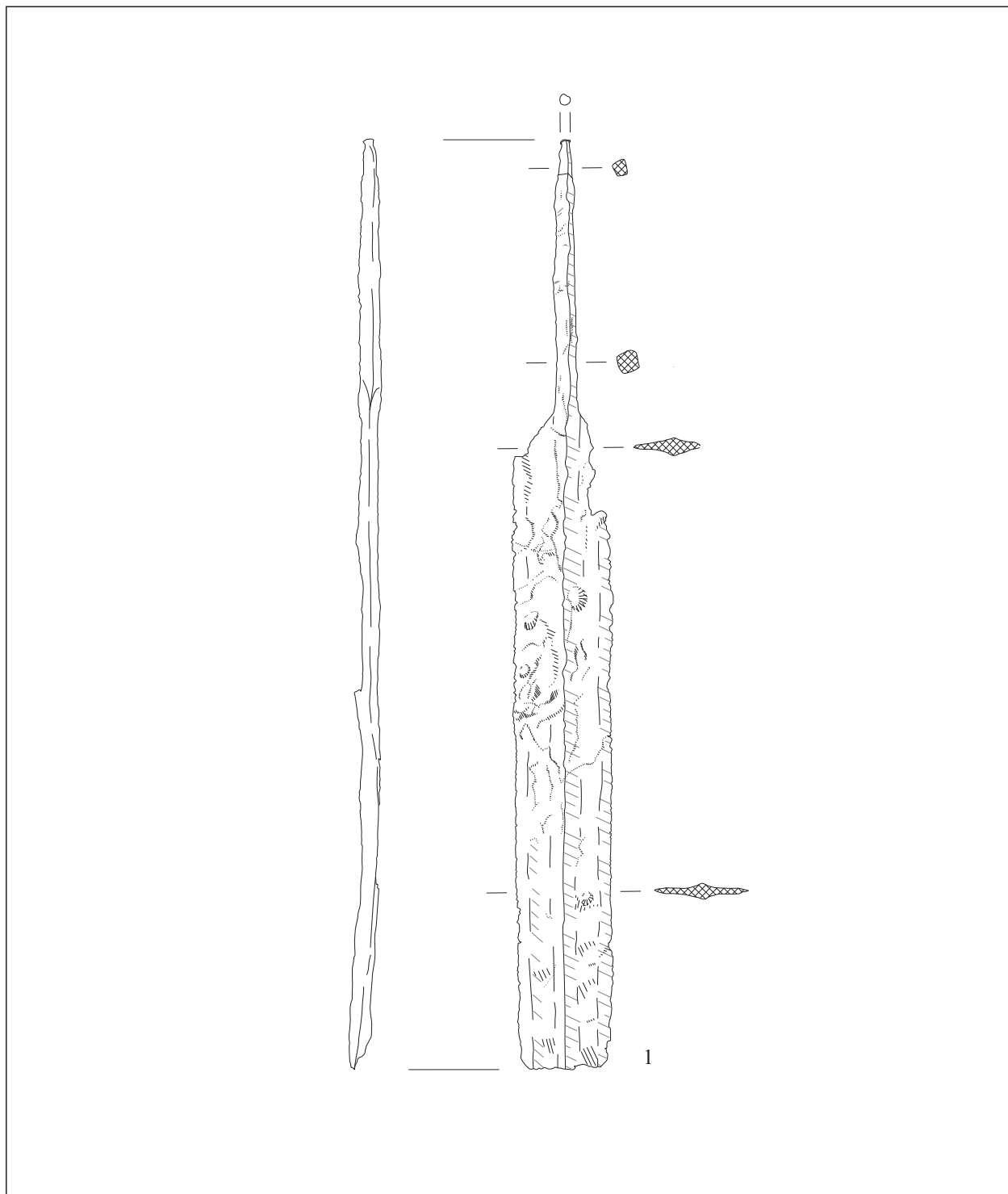

Tabla 6. SE 1133. Železo. M. = 1 : 3.

Prehistoric funerary remains from Novi trg in Ljubljana

Summary

Excavations in Novi trg in Ljubljana, conducted in 2013, revealed yet another small part of the prehistoric necropolis situated on the left bank of the Ljubljanica river (fig. 1; see Stare 1954; Stare 1962; Puš 1971; *ibid.* 1982; Vahen 1995; Škvor Jernejčič 2014a–c; Korošec 1955, 237, 270, *op.* 205; Šašel 1975, 187; Horvat 2002; Štrajhar, Gaspari 2013; Gaspari, Lux 2009, 105; Gaspari 2014b; Vojaković 2013a, 353) and confirmed again the presence of not well known burials under mounds on this necropolis (see Puš 1971, 83; *ibid.* 1973; *ibid.* 1982, 163–165; Škvor Jernejčič, Vinazza 2016, 49; Gaspari 2014a, 82, *sl.* 80; Gaspari et al. 2015, 130, *sl.* 2–3, *preglednica* 1). Three disturbed cremation burials (graves 1003, 1004 and 1005) already robbed in antiquity were discovered, two of which (graves 1004 and 1005) were covered by its own mound (figs. 2, 5, 7). The surface on which the two mounds were built was prepared specifically for this purpose. The topsoil horizons and part of the geological base (SU1137) were removed to prepare an evenly levelled ground. On it the two mounds were constructed, both in the same fashion and presumably simultaneously. Both mounds were constructed from three coats. For the first coat (SU1136), which consisted of sand with small pebbles, the material from the partly removed geological base (SU1137) was used. The second coat (SU1135) consisted of silty clay with small pebbles, presumably the material of the removed topsoil, which in the case of the third coat (SU1134) was additionally mixed with the remains of the funerary pyre and intentionally selected large pebbles. This third and top coat had eroded from the surface of the mounds and was thus represented only in the area between them. The material of the second coat was also deposited in a thin layer over the construction surface between the mounds. Under it remains of animal bones and two large vessels were discovered (fig. 6), presumably deposited on the construction surface as part of funerary ceremony and thus indicating the time of the construction of both mounds.

The dating of the three robbed and disturbed graves on the basis of the finds from their fills is problematic, for even though some of these badly preserved finds may indeed represent parts of the

original grave goods, they had also been infiltrated from the surrounding area as a consequence of grave robbing as some roman finds (T. 2: 10–11; 3: 1) amongst them clearly indicate. The prehistoric finds from the fills of the robbed graves (T. 1; 2: 1–9; 2: 2–4) have comparisons in roughly the time span of Ha B–C. The most reliable context for the dating of the two graves (1004 and 1005) under mounds seems to be that of the remains of funerary ceremony, deposited on the construction surface (fig. 6; T. 4), which indicate the time of Ha C2–D1. In the layer of the eroded top coat of both mounds (SU1134) and in the erosion layer (SU1133) above it, finds from mostly Ha C2–D1 and until Late La Tène and Early Roman Periods are present (T. 5–6). These show that the mounds remained visible on the terrain until Early Roman times. The broken iron sword dating to Lt D1, which was discovered in the erosion layer (SU1133) between the mounds, may represent a find from a destroyed Late La Tène warrior grave in the vicinity (e.g. Štrajhar, Gaspari 2013) or an object purposefully deposited in the context of the presumed votive site in the area of the older necropolis (e.g. Gaspari 2014a, 95, 106, *sl.* 113). In the case of both possibilities it indicates the special meaning the old necropolis held for the local inhabitants of the time (see Gaspari et al. 2015, 162–163). This was followed by the Roman use of the area which no longer respected the remains of the two prehistoric mounds. This is exemplified by the levelling fill between the mounds (SU1037 and 1130) and the construction of a pavement (SU1102) above them (fig. 5), resulting in the disappearance of both mounds from the visible surface. At this time the mounds were presumably partly levelled and the robbing of the graves occurred. The fragment of a sigillata plate *Consp.* Form. 18 (Ettlinger et al. 1990, 82, *Taf.* 16) indicates that this did not occur before the time characterised by layers connected with the beginnings of Colonia Iulia Emona construction and the time of two oldest Early Roman graves (1042 and 1017) from Kongresni trg (20/15 BC – 5/15 AD) (see Gaspari 2010, 20–57; Gaspari et al. 2015; and *fn.* 24).

The animal remains deposited on the construction surface between the mounds (fig. 6) bring insights

into ritual activities performed at the time of burial or at the graves, while those from the erosion layers (SU1134 and 1133) were probably deposited in/on the coats of the mounds as part of the same ritual or similar later activities (Tab. 6–7). Most noteworthy are the remains of pigs (*Sus* sp. and *Sus domesticus*) and dogs (*Canis familiaris*), which are most numerous. Pigs, present also in the fills of two of the discovered graves (1003 and 1004; figs. 2–3), are the most numerous species in the Urnfield and Hallstatt Period graves of the Ljubljana prehistoric cemetery (see tab. 9 and Gruškovnjak 2016c, 155–160, 377, sl. 3.2; Toškan 2017a, 193–195, tab. 4). In the case of Novi trg fragments of long bones with traces of cut marks, probably indicating remains of funerary feasts or food for the deceased, as well as fragments of jaws and skulls are present. The remains of dogs, on the other hand, are very scarcely represented in the graves themselves. The known cases from Ljubljana prehistoric cemetery include three tail vertebrae and a penile bone, while isolated canines are present in some Hallstatt Period graves from the neighbouring Dolenjsko region, thus indicating a selection of strongly symbolic skeletal elements (see Gruškovnjak 2016a, 230–235; *ibid.* 2016c, 161, 332, 375–379, 386, sl. 2.2.3, 2.3.57, 3.2; Škvor Jernejčič, Toškan 2018, tab.1). In the case of Novi trg long bones without any cut marks predominate and most likely represent the remains of dogs as sacrificial animals in this funerary context.

Among the more interesting animal remains from Novi trg are an astragalus of a sheep/goat (Caprinae), an os carpi ulnare of domestic cattle (*Bos taurus*) from the eroded mound coat (SU1134; fig. 10) and a phalanx I of a red deer (*Cervus elaphus*) from the grave 1003 (fig. 9). All three finds show traces of wear which occurred in the time before their deposition and are not present on any other skeletal element from this site. These traces are presumably connected with the use of tarsal/carpal bones and phalanges as cultic or apotropaic objects. Accumulations of such bones have also been discovered in some other graves from the Ljubljana prehistoric cemetery as well as from other cemeteries of the Ljubljana cultural group. Among these the special significance of red deer, generally represented with symbolically stronger astragali, is evident (see Gruškovnjak 2016c, 193–212, 386, 397–399, 446–447, sl. 2.2.24–28; Toškan 2017b, 151–156; Škvor Jernejčič 2017, 134–138).

Last but not least, in addition to animal remains, a human tibia was discovered in the eroded layer of the third mound coat (SU1134). It shows several artificially induced traces of damage (fig. 11) and represents an intriguing find in the context of this prehistoric cemetery with exclusively cremation burials. It may well be connected with prehistoric ritual activities involving also human remains, but for which only two indirect comparisons can be found in the vicinity of the Ljubljana prehistoric cemetery (Škvor Jernejčič, Toškan 2018; Puš 1984, 138, 146, sl. 7).

Literatura/References

- AMOROSI, T. 1989, *A Postcranial Guide to Domestic Neolithic and Juvenile Mammals. The Identification and Aging of Old World Species*. – BAR International Series 533, Oxford.
- BEKLJANOV ZIDANŠEK, I. 2012, Grob 1007 s Kongresnega trga v Ljubljani. – V/In: I. Lazar, B. Županek (ur./eds.), *Emona med Akvilejo in Panonijo / Emona between Aquileia and Pannonia*. Zbirka Annales Mediterranei, Koper, 13–26.
- BINFORD, L. R. 1981, *Bones: ancient men and modern myths*. – New York, San Diego, New York, Boston, London, Sydney, Tokio, Toronto.
- BÖKÖNYI, S. 1984, *Animal husbandry and hunting in Tac-Gorsium. The vertebrate fauna of a Roman town in Pannonia*. – Budapest.
- BOŽIČ, D. 1981, Relativna kronologija mlajše železne dobe v jugoslovanskem Podonavju / Relative Chronologie der jüngeren Eisenzeit im jugoslawischen Donauraum. – *Arheološki vestnik* 32, 315–336.
- BOŽIČ, D. 1983, Oborožitev bojevnikov mlajše železne dobe. – V/In: D. Božič (ur./ed.), *KEATOI. Kelti in njihovi sodobniki na ozemlju Jugoslavije / Die Kelten und ihre Zeitgenossen auf dem Gebiet Jugoslawiens*, Ljubljana, 77–82.
- BOŽIČ, D. 1987, Keltska kultura u Jugoslaviji. Zapadna grupa. – V/In: A. Benac (ur./ed.), *Praistorija Jugoslavenskih zemalja, V – Željezno doba*, Sarajevo, 855–897.
- BOŽIČ, D. 1999, Die Erforschung der Latènezeit in Slowenien seit Jahr 1964 / Raziskovanje latenske dobe na Slovenskem po letu 1964. – *Arheološki vestnik* 50, 189–213.
- CARÈ, B. 2010, L'astragalo nel sepolcro «μεραικίων τε και παρθένων παύγων»? Riflessioni per la rilettura di un costume funerario: i casi di Locri e Caulonia. – V/In: L. Lepore, P. Turi (ur./eds.), *Caulonia tra Crotona e Locri. Tomo II. Atti del Convegno Internazionale, 30 maggio – 1 giugno 2007*, Firenze, 459–469.
- ČREŠNAR, M. 2010, New research on the Urnfield period of Eastern Slovenia: a case study of Rogoza near Maribor / Nova spoznanja o pozni bronasti dobi vzhodne Slovenije na primeru naselja Rogoza pri Mariboru. – *Arheološki vestnik* 61, 7–116.
- ČUČKOVIĆ, L. 2009, *Turska kosa 1*. – Karlovac.
- DE GROSSI MAZZORIN, J., C. MINITTI 2012, L'uso degli astragali nell'antichità tra ludo e divinazione. – V/In: J. De Grossi Mazzorin, D. Saccà, C. Tozzi (ur./eds.), *Atti del 6° Convegno Nazionale di Archeozoologia. 21–24 maggio*, Parco dell'Orrecchiella, Lecce, 213–220.
- DANDOY, J. R. 2006, Astragali through Time. – V/In: M. Maltby (ur./ed.), *Integrating Zooarchaeology. Proceedings of the 9th Conference of the International Council of Archaeozoology, Durham, August 2002*, Oxford, 131–137.
- DIZDAR, M. 2009, La Tène Sword from Gačište near Virovitica. – V/In: G. Tiefengraber, B. Kavur, A. Gaspari (ur./eds.), *Keltske študije II. Studies in Celtic Archaeology. Papers in honour of Mitja Guštin*. Protohistoire Européenne 11, Montagnac, 293–292.
- DIZDAR, M., H. POTREBICA 2014, Late La Tène warrior grave from Mali Bilač (Požega Valley, Croatia) (Kasnolatenski ratnički grob iz Malog Bilača (Požeška kotlina, Hrvaška)). – V/In: S. Tecco Hvala (ur./ed.), *Studia Praehistorica in Honorem Janez Dular*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 30, Ljubljana, 355–376.
- DRAKSLER, M., A. J. BERDNIK, R. PLESNIČAR, R. MASARYK 2013, *Arheološke raziskave ob rekonstrukciji tlakov na kulturnovarstveno zaštitenem območju na Novem trgu v Ljubljani. Prvo strokovno poročilo o arheoloških raziskavah na Novem trgu v Ljubljani*. – Ljubljana, neobjavljeno poročilo.
- DRIESCH, A. von den 1976, A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites. – *Peabody Museum Bulletin* 1, 1–136.
- DRNIĆ, I. 2015, *Kupinovo. Groblje latenske kulture / A La Tène Culture Cemetery*. – Zagreb.
- DULAR, A. 1991, *Prazgodovinska grobišča v okolici Vinjega vrha nad Belo cerkvijo / Die vorgeschichtlichen Nekropolen in der Umgebung von Vinji Vrh oberhalb von Bela Cerkev. Šmarjeta II*. – Katalogi in monografije 26, Ljubljana.
- DULAR, J. 1978, *Podzemelj*. – Katalogi in monografije 16, Ljubljana.
- DULAR, J. 1982, *Halštatska keramika v Sloveniji / Die Grabkeramik der älteren Eisenzeit in Slowenien. Prispevek k proučevanju halštatske grobne keramike in lončarstva na Dolenjskem*. – Dela 1. razreda SAZU 23, Ljubljana.
- DULAR, J. 2003, *Halštatske nekropole Dolenjske / Die hallstattzeitlichen Nekropolen in Dolenjsko*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 6, Ljubljana.
- DULAR, J., M. TOMANIČ JEVREMOV 2010, *Ormož. Utrjeno naselje iz pozne bronaste in starejše železne dobe / Ormož. Befestigte Siedlung aus der späten Bronze- und der älteren Eisenzeit*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 18, Ljubljana.
- ELIA, D., B. CARÈ 2004 Ancora sull' «astragalomania» a Locri Epizefiri. La documentazione dalla necropoli di in contrada Lucifero. – *Orizzonti* 5, 77–90.
- ETTLINGER, E., B. HEDINGER, B. HOFFMANN, P. M. KENRICK, G. PUCCI, K. ROTH RUBI, G. SCHNEIDER, S. VON SCHNURBEIN, C. M. WELLS, S. ZABEHLICKY SCHEFFENEGGER 1990, *Conspetus formarum terrae sigillatae italico modo confectae*. – Materialien zur römisch-germanischen Keramik 10, Bonn.

- FACCILOLO, A., A. TAGLIACOZZO 2006, Animal burials from via S. Eufemia in the Paleovenetian contexts – Padova (Italia). – V/In: U. Tecchiati, B. Sala (ur./eds.), *Archaeozoological studies in honour of Alfredo Riedel*, Bolzano, 143–152.
- FIORE, I., A. TAGLIACOZZO 2006, Analisi dei resti ossei animali e loro ruolo nel rituale funerario. – V/In: L. Capuis, A. M. Chieco Bianchi, *Este II. La necropoli di Villa Benvenuti*. Monumenti antichi 7, Roma, 453–465.
- GABROVEC, S. 1956, Ilirska gomila v Volčjih njivah. – *Arheološki vestnik* 7/1–2, 62–130.
- GABROVEC, S. 1960, *Prazgodovinski Bled*. – Dela 1. razreda 12/8 SAZU, Ljubljana.
- GABROVEC, S. 1965, Kamniško ozemlje v prazgodovini. – *Kamniški zbornik* 10, 89–134.
- GABROVEC, S. 1966, Srednjelatensko obdobje v Sloveniji. – *Kelti v Sloveniji*, Ljubljana, 33–105.
- GABROVEC, S. 1973, Začetek halštatskega obdobja v Sloveniji. – *Arheološki vestnik* 24, 338–385.
- GABROVEC, S. 1976, Zum Beginn der Hallstattzeit in Slowenien. – V/In: H. Mitscha Märheim (ur./ed.), *Festschrift für Richard Pittionio zum siebzigsten Geburtstag*, Wien, 588–600.
- GABROVEC, S. 1983, Jugoistočnoalpska regija. Kasno brončano doba (kultura polja sa žarama). – V/In: A. Benac (ur./ed.), *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV – Bronzano doba*, Sarajevo, 52–96.
- GABROVEC, S. 1987a, Dolenjska grupa. – V/In: A. Benac (ur./ed.), *Praistorija jugoslavenskih zemalja V – Željezna doba*, Sarajevo, 29–119.
- GABROVEC, S. 1987b, Ljubljanska grupa. – V/In: A. Benac (ur./ed.), *Praistorija jugoslavenskih zemalja V – Željezna doba*, Sarajevo, 178–181.
- GABROVEC, S. 2006, *Stična II/1. Gomile starejše železne dobe / Grabhügel aus der älteren Eisenzeit*. Katalog. – Katalogi in monografije 37, Ljubljana.
- GALIK, A. 2000, Dog remains from the Late Hallstatt period of the chimney cave Durezza, near Villach (Carinthia, Austria). – V/In: S. J. Crockford (ur./ed.), *Dogs Through Time: An Archaeological Perspective*. BAR International Series 889, Oxford, 129–137.
- GASPARI, A. 2007, The Ljubljanica River. Evidence for a Late Iron Age Ritual Site in the South-eastern Alps (Slovenia). – V/In: S. Groh, H. Sedlmayer (ur./eds.), *Blut und Wein. Keltisch-römische Kulturpraktiken. Aktes des vom Österreichischen Archäologischen Institut und vom Archäologischen Verein Flavia Solva veranstalteten Kolloquiums am Frauenberg bei Leibnitz (Österreich), Mai 2006*. Protophiloire Européenne 10, Montagnac, 141–154.
- GASPARI, A. 2009, Keltski bojevniki in Ljubljana. – V/In: P. Turk, J. Istenič, T. Knific, T. Nabergoj (ur./eds.), *Ljubljana – kulturna dediščina reke*, Ljubljana, 68–73, 222–227, kat. 29–34.
- GASPARI, A. 2010, »Apud horridas gentis...« Začetki rimskega mesta Colonia Iulia Emona / Beginnings of the Roman Town of Colonia Iulia Emona. – Ljubljana.
- GASPARI, A. 2012, Zbirka keltskih in zgodnjorimskih predmetov iz Save med Spodnjimi Guntami in Brestanico / Collection of Celtic and Early Roman objects from the River Sava between Spodnje Gunte and Brestanica. – V/In: A. Gaspari, M. Erič (ur./eds.), *Potopljena preteklost. Arheologija vodnih okolij in raziskovanje podvodne kulturne dediščine v Sloveniji*, Radovljica, 329–336.
- GASPARI, A. 2014a, *Emona. Prazgodovinska in rimska. Vodnik skozi arheološko preteklost predhodnice Ljubljane / Prehistoric and Roman. A Guide through the Archaeological Past of Ljubljana's Predecessor*. – Ljubljana.
- GASPARI, A. 2014b, Ljubljana, NUK II. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur./eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of the Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40, Ljubljana, 386–391.
- GASPARI, A., J. LUX 2009, Ljubljana. – *Varstvo spomenikov* 45, 105–109.
- GASPARI, A., R. MASARYK, P. PETERLE UDOVIČ 2005, *Poročilo o zaščitnih arheoloških izkopavanjih na lokaciji Šumi v Ljubljani. 2004/2005*. – Ljubljana, neobjavljeno poročilo; (http://www.arhej.com/datoteke/Pdf/sumi06_1_del.pdf).
- GASPARI, A., I. BEKLJANOV ZIDANŠEK, R. MASARYK, M. NOVŠAK 2015, Avgustejska vojaška grobova s Kongresnega trga v Ljubljani / Augustan military graves from the area of Kongresni trg in Ljubljana. – V/In: J. Istenič, B. Laharnar, J. Horvat (ur./eds.), *Sledovi rimske vojske na Slovenskem / Evidence of the Roman army in Slovenia*. Katalogi in monografije 41, Ljubljana, 125–170.
- GRAHEK, L. 2016, *Stična. Železnodobna naselbinska keramika / Stična. Iron Age Settlement Pottery*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 32, Ljubljana.
- GRAYSON, D. K. 1984, *Quantitative zooarchaeology. Topics in the Analysis of Archaeological Faunas*. – Orlando, San Diego, New York, London, Toronto, Montreal, Sydney, Tokio.
- GUŠTIN, M. 1976, *Libna*. – Posavski muzej Brežice 3, Brežice.
- GUŠTIN, M. 1977, Relativna kronologija grobov »Mokronoške skupine« / The relative chronology of the »Mokronog« group. – V/In: M. Guštin (ur./ed.), *Keltske studije*, Brežice, 67–103.
- GRUŠKOVNJAK, L. 2016a, *Grobovi z živalskimi kostmi v času starejše železne dobe v Sloveniji I/1 – Katalog, tekst*. – Neobjavljena diplomatska naloga / Unpublished diploma,

- Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- GRUŠKOVNJAK, L. 2016b, *Grobovi z živalskimi kostmi v času starejše železne dobe v Sloveniji I./2 – Katalog, tabele.* – Neobjavljena diplomska naloga / Unpublished diploma, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- GRUŠKOVNJAK, L. 2016c, *Grobovi z živalskimi kostmi v času starejše železne dobe v Sloveniji II – Analiza.* – Neobjavljena diplomska naloga / Unpublished diploma, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- HABERMEHL, K. H. 1975, *Die Altersbestimmung bei Haus- und Labortieren.* – Berlin.
- HADŽI, D., F. CVEK 1977, Smolni kit in premaz za žare. – *Arheološki vestnik* 27, 128–134.
- HENCKEN, H. 1978, *The Iron Age Cemetery of Magdalenska gora in Slovenia.* – Mecklenburg Collection, Part II, Cambridge, Massachusetts.
- HOLMGREN, R. 2004, »Money on the hoof«. The astragalus bone – religion, gaming and primitive money. – V/In: B. Santillo Frizell (ed.), *PECUS. Man and animal in antiquity. Proceedings of the conference at the Swedish Institute in Rome, September 9–12, 2002*, Rome, 212–220.
- HORVAT, J. 1990, *Nauportus (Vrhnika).* – Dela 1. razreda SAZU 33, Ljubljana.
- HORVAT, M. 1999, *Keramika. Tehnologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv.* – Razprave Filozofske fakultete, Ljubljana.
- HORVAT, M. 2002, Prazgodovina. – V/In: T. Vovk Čepič, M. Horvat, I. Veselko, *Preobrazbe Turjaške palače / Metamorphoses of Auersperg palace*, Ljubljana, 56–59.
- KERMAN, B. 2009, Celtic warrior's grave from the site of Pod Kotom-north near Murska Sobota. – V/In: G. Tiefertgraber, B. Kavur, A. Gaspari (ur./eds.), *Keltske studije II. Studies in Celtic Archaeology. Papers in honour of Mitja Guštin.* Protohistoire Européenne 11, Montagnac, 283–292.
- KERMAN, B. 2011, *Pod Kotom-sever pri Krogu.* – Zbirka Arheologija na avtocestah Slovenije 24, Ljubljana.
- KMEŤOVÁ, P. 2006, Postavenie psa v spoločnosti doby halštatskej. – *Medea* 10, 7–45.
- KNEZ, T. 1977, Keltski grobovi iz Roj pri Moravčah. – V/In: M. Guštin (ur./eds.), *Keltske studije*, Brežice, 105–125.
- KNEZ, T. 1986, *Novo mesto I. Halštatski grobovi.* – Carniola archaeologica 1, Novo mesto.
- KNIFIC, T. 2011, Grajski hrib in blejska krajina v davnini. – V/In: M. Vidic (ur./ed.), *Blejski grad: 1000 let prve omembe*, Bled, 76–97.
- KOROŠEC, J. 1955, Oris prazgodovine Ljubljane. – V/In: S. Brodar, B. Grafenauer, J. Klemenc, J. Korošec, I. Rakovec, *Zgodovina Ljubljane. Geologija in arheologija*, Ljubljana, 243–329.
- KRIŽ, B. 2000, *Novo mesto V. Kapiteljska njiva. Gomila IV in gomila V.* – Carniola archaeologica 5, Novo mesto.
- KRIŽ, B. 2013, *Novo mesto VII. Kapiteljska njiva. Gomile I, XIV in XV.* – Carniola archaeologica 7, Novo mesto.
- KROMER, K. 1959, *Brezje.* – Katalogi in monografije 2, Ljubljana.
- LAMUT, B. 1988–1989, Kronološka skica prazgodovinske naselbine v Ormožu. – *Arheološki vestnik*, 39–40, (1989), 235–276.
- LEJARS, T. 1996, L'Armement des Celtes en Gaule du Nord à la Fin de l'Époque Gauloise. – *Revue Archeologique de Picardie* 3/4, 79–103.
- LEMOINE, X., M. A. ZEDER, K. J. BISHOP, S. J. RUFOLO 2014, A new system for computing dentition-based age profiles in *Sus scrofa*. – *Journal of Archaeological Science* 47, 179–193.
- LYMAN, R. L. 1999, *Vertebrate Taphonomy.* – Cambridge.
- ŁUCKZKIEWICZ, P., M. SCHÖNFELDER 2008, Untersuchungen zur Ausstattung eines späteisenzeitlichen Reiterkriegers aus dem südlichen Karpaten- oder Balkanraum. – *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 55, 159–210.
- MÜLLNER, A. 1892, Funde beim Baue der Unterkrainer Bahn. – *Argo* I/3, 59–60.
- OMAN, D. 1981, Brinjeva gora – 1953. Obdelava prazgodovinske keramike. – *Arheološki vestnik* 32, 144–216.
- PAHIČ, S. 1972, *Pobrežje.* – Katalogi in monografije 6, Ljubljana.
- PAVLIN, P., U. BAVEC 2017, Poznobronastodobno grobišče Žadovinek pri Krškem / The Late Bronze Age cemetery of Žadovinek near Krško, Slovenia. – *Arheološki vestnik* 68, 85–104.
- PAYNE, S. 1973, Kill-off patterns in sheep and goats: the mandibles from Aşvan Kale. – *Anatolian Studies* 23, 281–303.
- PEČNIK, J. 1904, *Prazgodovinska gradišča na Kranjskem.* – *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 4/1–2, 125–143.
- PEREGO, E. 2010, Magic and Ritual in Iron Age Veneto, Italy. – *Papers from the Institute of Archaeology* 20, 67–96.
- PLESNIČAR GEC, L. 1972, *Severno emonsko grobišče / The northern necropolis of Emona.* – Katalogi in monografije 8, Ljubljana.
- PLESNIČAR GEC, L. 1977, *Keramika emonskih nekropol.* – *Dissertationes et monographiae* XX, Ljubljana.
- POGAČNIK, A. 2002, Način pokopa in analiza pridatkov. – V/In: D. Svobljak, A. Pogačnik, *Tolmin, prazgodovinsko grobišče II. Razprave / Tolmin, the prehistoric cemetery II. Treaties.* Katalogi in monografije 35, Ljubljana, 21–84.
- POPKIN, P. R. W., P. BAKER, F. WORLEY, S. PAYNE, A. HAMMON 2012, The Sheep Project (1): determining

- skeletal growth, timing of epiphyseal fusion and morphometric variation in unimproved Shetland sheep of known age, sex, castration and status. – *Journal of Archaeological Science* 39, 1775–1792.
- PUŠ, I. 1971, *Žarnogrobiščna nekropola na dvorišču SAZU v Ljubljani. Izkopavanja v letih 1964–1965*. – Razprave 1. razreda SAZU VII/1, Ljubljana.
- PUŠ, I. 1973, Pomen ljubljanskega prostora v starejši železni dobi. – *Arheološki vestnik* 24, 386–396.
- PUŠ, I. 1977, Premazi in smolnati kit na prazgodovinskih posodah. – *Arheološki vestnik* 27, 124–127.
- PUŠ, I. 1981, Ljubljana, Šišenski hrib. – *Varstvo spomenikov* 23, 285–286.
- PUŠ, I. 1982, *Prazgodovinsko žarno grobišče v Ljubljani*. – Razprave 1. razreda SAZU XIII/2, Ljubljana.
- PUŠ, I. 1984, Prazgodovinski Molnik. – *Arheološki vestnik* 35, 134–162.
- RAMŠAK, A. 2009, Gomile starejše železne dobe na Godeško-Reteških dobravah pri Škofji Loki / Early Iron Age tumuli at Godeško-Reteške dobrove near Škofja Loka. – *Arheološki vestnik* 60, 33–61.
- RIEDEL, A. 1977, I resti animali della Grotta delle Ossa (Škocjan). – *Atti del Museo Civico di Storia Naturale di Trieste* 30(2), 125–208.
- SPITZER, G. 1973, Ein hallstattzeitlicher Tumulus von Dragatuš. – *Arheološki vestnik* 24, 780–830.
- STARE, F. 1954, *Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani*. – Dela 1. razreda 9/7, Ljubljana.
- STARE, F. 1955, *Vače*. – Arheološki katalogi Slovenije 1, Ljubljana.
- STARE, F. 1960, Grob 108 iz Dobove. – *Situla* 1, 81–110.
- STARE, V. 1962, Novi trg 3. – V/In: P. Petru (ur./ed.), *Izkopavanja in najdbe v Ljubljani med leti 1941–1961*. Varstvo spomenikov 8, Ljubljana, 272–273.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1979, Prazgodovinske gomile na Legnu pri Slovenj Gradcu. – *Arheološki vestnik* 30, 101–150.
- SVOLJŠAK, D., A. POGAČNIK 2001, *Tolmin, prazgodovinsko grobišče I. Katalog / Tolmin, the prehistoric cemetery I. Catalogue*. – Katalogi in monografije 34, Ljubljana.
- ŠAŠEL, J. 1975, VIII/18 Ljubljana. – V/In: *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana, 186–191.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2011, Starejšeželeznodobno grobišče Veliki Nerajec pri Dragatušu v Beli krajini / The Early Iron Age cemetery of Veliki Nerajec near Dragatuš in Bela krajina. – *Arheološki vestnik* 62, 165–230.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2014a, *Žarna nekropola v Ljubljani in preobrazba ljubljanske skupine na prehodu iz bronaste v železno dobo*, I. del. – Neobjavljena doktorska disertacija / Unpublished Ph. D. thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2014b, *Žarna nekropola v Ljubljani in preobrazba ljubljanske skupine na prehodu iz bronaste v železno dobo*, II. del. – Neobjavljena doktorska disertacija / Unpublished Ph. D. study, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2014c, Ljubljana, Dvorišče SAZU. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur./eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of the Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40, Ljubljana, 363–385.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2014d, Contributo alla conoscenza degli inizi dell'età del Ferro tra la penisola italiana e l'area alpina sud-orientale: analisi degli spilloni con capocchia conica e ad ombrellino nell'area del Caput Adriae. – *Padusa* 51, 141–166.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2017, Starejšeželeznodobne gomile na Gorenjskem. Žgani grobovi pri Vili Prah in na Koroški cesti v Kranju / Early Iron Age tumuli in the Gorenjska region. Cremation burials at Vila Prah and Koroška cesta in Kranj. – *Arheološki vestnik* 68, 117–196.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B., B. TOŠKAN 2018, Ritual use of dogs and wolves in the Late Bronze and Iron Age in the South-Eastern Alpine region. New evidence from the archaeo(zoo)logical perspective. – V/In: S. Costamagno, C. Dupont, O. Dutour, L. Gourichon, D. Vialou (ur./eds.), *Animal symbolisé – Animal exploité. Du Paléolithique à la Protohistoire*, Editions du CTHS, Paris.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B., M. VINAZZA 2016, Burial practices and burial rites between the Late Bronze Age and Early Iron Age in Slovenia. A comparative analysis of Ljubljana and Tolmin cemeteries. – V/In: T. Cividini, G. Tasca (ur./eds.), *Il funerario in Friuli e nelle regioni contermini tra l'età del Ferro e l'età Tardoantica. Atti del Convegno Internazionale. San Vito al Tagliamento, 14 febbraio 2013 / The Funerary in Friuli and surrounding Regions between Iron Age and Late Antiquity*. Proceedings of the International Conference, San Vito al Tagliamento, 14 february 2013. BAR International Series 2795, Oxford, 41–62.
- ŠRIBAR, V. 1976, Žgano srednjelatensko grobišče v Metliki. – *Arheološki vestnik* 25, 319–352.
- ŠTRAJHAR, M., A. GASPARI 2013, Ostanki dveh srednjelatenskih bojevniških grobov iz Turjaške palače v Ljubljani / Remains of two Middle La Tène graves from the Auersperg Palace in Ljubljana. – *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 30, 27–43.
- TECCO HVALA, S. 2007, Women from Magdalenska gora. – V/In: M. Blečić, M. Črešnar, B. Hänsel, A. Hellmuth, E. Kaiser, C. Metzner Nebelsick (ur./eds.), *Scripta praehistorica in honorem Biba Teržan*. Situla 44, Ljubljana, 477–490.

- TECCO HVALA, S. 2012, *Magdalenska gora. Družbena struktura in grobni rituali železnodobne skupnosti / Magdalenska gora. Social structure and burial rites of the Iron Age community*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 26, Ljubljana.
- TECCO HVALA, S. 2014, Kačaste fibule z območja Slovenije / Serpentine fibulae from Slovenia. – *Arheološki vestnik* 65, 123–186.
- TECCO HVALA, S. 2016, Lončene situle iz starejše železne dobe na območju Slovenije / Early Iron Age ceramic situlae from Slovenia – V/In: S. Tecco Hvala (ur./ed.), *Studia Prehistorica in Honorem Janez Dular*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 30, Ljubljana, 323–339.
- TECCO HVALA, S., J. DULAR, E. KOCUVAN. 2004, *Železnodobne gomile na Magdalenski gori / Eisenzeitliche Grabhügel auf der Magdalenska gora*. – Katalogi in monografije 36, Ljubljana.
- TERŽAN, B. 1987, The Early Iron Age Chronology of the Central Balkans. Review from the Viewpoint of the Southeastern Alpine Hallstatt. – *Arheologica Iugoslavica* 24, 7–27.
- TERŽAN, B. 1990, *Starejša železna doba na slovenskem Štajerskem / The Early Iron Age in slovenian Styria*. – Katalogi in monografije 25, Ljubljana.
- TERŽAN, B. 1992, Bemerkungen zu H. Parzingers Chronologie der Späthallstatt- und Frühlatènezeit. – *Prähistorische Zeitschrift* 67/1, 66–89.
- TERŽAN, B. 1995, Stand und Aufgaben der Forschungen zur Urnenfelderzeit in Jugoslawien. – V: M. zu Erbach (ur./eds.), *Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. Ergebnisse eines Kolloquiums*. Monographien RGZM, Bonn, 323–372.
- TERŽAN, B. 1996, Weben und Zeitmessen im südostalpinen und westpannonischen Gebiet. – V/In: E. Jerem, A. Lippert (ur./eds.), *Die Osthallstattkultur. Akten des Internationalen Symposiums, Sopron, 10. –14. Mai 1994*, Budapest, 507–536.
- TERŽAN, B. 1999, An Outline of the Urnfield Culture Period in Slovenia / Oris obdobja kulture žarnih grobišč na Slovenskem. – *Arheološki vestnik* 50, 97–143.
- TERŽAN, B. 2002, Kronološki oris / Chronological Outline. – V/In: D. Svoljšak, A. Pogačnik, *Tolmin, prazgodovinsko grobišče II. Razprave / Tolmin, the prehistoric cemetery II. Treaties*. Katalogi in monografije 35, Ljubljana, 85–102.
- TERŽAN, B. 2016, Obročast nakit / Oggetti di ornamento ad anello. – V/In: B. Teržan, E. Borgna, P. Turk, *Depo iz Mušje jame pri Škocjanu na Krasu. Depojske najdbe bronaste in železne dobe na Slovenskem III / Il ripostiglio della Grotta delle mosche presso San Canziano del Carso. Ripostigli delle età del bronzo e del ferro in Slovenia III*. Katalogi in monografije 42, Ljubljana, 269–284.
- TERŽAN, B., M. ČREŠNAR 2014, Poskus absolutnega datiranja starejše železne dobe na Slovenskem / Attempt at an absolute dating of the Early Iron Age in Slovenia. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur./eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of the Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40, Ljubljana, 703–724.
- TERŽAN, B., N. TRAMPUŽ 1973, Prispevek h kronologiji svetolucijske skupine. – *Arheološki vestnik* 24, (1975), 416–460.
- TERŽAN, B., F. LO SCHIAVO, N. TRAMPUŽ OREL 1984, *Most na Soči (S. Lucia) II. Szombathyjeva izkopavanja. Table. / Die Ausgrabungen von J. Szombathy. Tafelband*. – Katalogi in monografije 23/2, Ljubljana.
- TOMEDI, G. 2002, *Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Frög. Die Altgrabungen von 1883 bis 1892*. – Archaeologia 14, Budapest.
- TOŠKAN, B. 2017a, Sežgani konjski ostanki v grobu 6 gomile 17 z Grmade na Molniku / Burnt horse remains in Grave 6, Tumulus 17, from Grmada at Molnik. – V/In: S. Tecco Hvala, *Molnik pri Ljubljani v železni dobi / The Iron Age site at Molnik near Ljubljana*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 36, Ljubljana, 187–203.
- TOŠKAN, B. 2017b, Dodatek: Živalski ostanki. – V/In: B. Škvor Jernejčič, *Starejšeželeznodobne gomile na Gorenjskem. Žgani grobovi pri Vili Prah in na Koroški cesti v Kranju / Early Iron Age tumuli in the Gorenjska region. Cremation burials at Vila Prah and Koroška cesta in Kranj*. *Arheološki vestnik* 68, 117–196.
- TOŠKAN, B., J. DIRJEC 2013, *Živalski ostanki iz pozne bronaste in starejše železne dobe z lokacije Ljubljana – stanovanjska soseka Tribuna*. – Ljubljana, neobjavljeno poročilo.
- VAHEN, D. 1995, Ljubljana. – *Varstvo spomenikov* 35, 114–117.
- VALIČ, A. 1981, Tupaliče pri Preddvoru. – *Varstvo spomenikov* 23, 229.
- VALIČ, A. 1995, Kokra – Corcac. – *Kamniški zbornik* 95, 7–12.
- VIČIČ, B. 2002, Zgodnjerimsko naselje pod Grajskim gričem v Ljubljani, Gornji trg 3 / Frühromische Siedlung unter dem Schloßberg in Ljubljana. Gornji trg 3. – *Arheološki vestnik* 53, 193–221.
- VOJAKOVIČ, P. 2008, Starejšeželeznodobna gomila z Vrtničnjaka nad Tupaličami pri Preddvoru na Gorenjskem. – *Arheološki vestnik* 59, 149–188.
- VOJAKOVIČ, P. 2013a, *Prazgodovinska Emona. Novo odkrita protourbana naselbina na Prulah in njeno mesto v času in prostoru, I. del*. – Neobjavljena doktorska disertacija /

- Unpublished Ph. D. study, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- VOJAKOVIĆ, P. 2013b, *Prazgodovinska Emona. Novo odkrita protourbana naselbina na Prulah in njeno mesto v času in prostoru, II. del.* – Neobjavljena doktorska disertacija / Unpublished Ph. D. study, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- VOJAKOVIĆ, P. 2014, Ljubljana, Tribuna. – V/In: B. Teržan, M. Črešnar (ur./eds.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem / Absolute dating of the Bronze and Iron Ages in Slovenia*. Katalogi in monografije 40, Ljubljana, 392–412.
- WALKER, P. L., K. W. P. MILLER, R. RICHMAN 2008, Time, Temperature, and Oxygen Availability. An Experimental Study of the Effects of Environmental Conditions on the Color and Organic Content of Cremated Bone. – V/In: C. W. Schmidt, S. A. Symes (ur./ed.), *The Analysis of Burned Human Remains*, London, Amsterdam, Burlington, San Diego, 129–135.
- WELLS, P. 1981, *The Emergence of an Iron Age Economy. The Mecklenburg Grave Groups from Hallstatt and Stična. Mecklenburg Collection, Part III.* – American School of Prehistoric Research, Bulletin 33, Cambridge (Massachusetts).
- WIESNER, N. 2013, Astragali in Gräbern der mitteleuropäischen Urnenfelderkultur. – *Germania* 91, 89–113.
- ŽERJAL, T. 2008, *Rimska vila rustika v luči drobnih najdb: primer najdišča Školarice pri Spodnjih Škofijah.* – Neobjavljena doktorska disertacija / Unpublished Ph. D. thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani